

จาก “พิธีกรรม” สู่ “วันหยุดราชการ” จุดกำเนิดวันสำคัญแห่งชาติของประเทศไทย

From "Ritual" to "Public Holiday"
The Origins of the " National Commemoration Days "
of Thai State

ชนาวุธ บริรักษ์ (Chanawut Boriruk)¹

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาจุดกำเนิดของ “วันสำคัญแห่งชาติ” ของประเทศไทย โดย
ใช้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง
มาเป็นจุดเริ่มต้นของการสืบทอดรอยของการเกิดขึ้นของวันสำคัญแห่งชาติ และ
พบว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทาง
เทคโนโลยีในการนับ “วัน” ของประเทศไทย คือการเปลี่ยนไปใช้การนับวันตามแนวทาง
ของปฏิทินสุริยคติ ส่งผลให้รัฐสามารถที่จะผนวกพลเมืองให้เข้ามาอยู่ภายใต้ “วัน”
เดียวกันได้ ในความหมายของการที่พลเมืองนั้นจะสามารถรับรู้ถึงวันอย่างเป็นทางการ
สาธารณะอย่างสม่ำเสมอทุกคนและมีลักษณะที่จะเคลื่อนผ่านไปในแต่ละปีแบบเป็น
กลไกอย่างแม่นยำ ซึ่งพบว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลให้ “สำนักวันในอดีต”
มีการขยายตัวมากยิ่งขึ้นทั้งที่เป็นสำนักของรัฐและของบุคคล อย่างไรก็ตามรัฐ
ได้เข้ามาทำการกำหนดทิศทางของสำนักดังกล่าวนี้ด้วยการเคลื่อนย้ายพิธีกรรมที่
เคยจรรโลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เคยได้อิงอยู่กับ
ปฏิทินแบบเก่าที่เริ่มไม่สัมพันธ์กับผู้คนในสังคมในสภาวะสมัยใหม่ให้เข้ามาสู่ปฏิทิน
แบบใหม่ในรูปแบบของการเป็น “วันหยุดราชการ” อันเป็นวันสำคัญแห่งชาติประเภท
แรกของประเทศไทยเพื่อผนวกสร้าง “สำนักความทรงจำบนหน้าปฏิทิน” ของพลเมือง แต่
ในขณะเดียวกันก็พบว่า การสร้างระบบวันหยุดราชการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

¹นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50200
อีเมล: tamahakane_1993@hotmail.com

ซึ่งถือเป็นระยะเริ่มแรกของวันหยุดราชการนั้นยังไม่มี ความลงตัวจึงทำให้ไม่สามารถที่จะสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินให้กับพลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ปฏิทิน, วันหยุดราชการ, วันสำคัญแห่งชาติ

Abstract

This article discusses the origins of Thai state's "National Commemoration Days" by using socio-economic changes of the post-Bowring Treaty as a turning point to trace the birth of the National Commemoration Days. This change made a significant impact on date reckoning technology of the Thai state as it introduced the Solar calendar concept. As a result, the state can integrate citizens into a same temporal space i.e. "same day" in the sense that the citizens would be able to perceive the day publicly and passed each year as precise mechanism. This change led to the "Realization of Today in the past" which increasingly expanded and internalized in both state and individual levels. However, it was state who come to define the direction of this realization by transferring the rituals that once underpinned the structure of power relations defined by the Absolute monarchy. These rituals were included in the old calendar system, which became irrelevant to the society in modern times. Thus, they need to be transferred into the new calendar system in the form of "Public Holidays" which are the first kind of National Commemoration Days. This process facilitated the "Realization of National Memory" through calendar". However, the creation of "Public Holidays" by the absolute monarchy state in the first phase was not successful as it was expected since the process could not led to the effective "Realization of National Memory" through calendar".

Keywords: Calendar, Public Holiday, National Commemoration Days

บทนำ

บทความดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจากการศึกษาเกี่ยวกับวันสำคัญแห่งชาติของผู้เขียนในช่วงเวลาทศวรรษ พ.ศ. 2520-2540 อย่างไรก็ตามแนวคิดของ “วันสำคัญแห่งชาติ” ได้เกิดขึ้นมาในช่วงก่อนหน้านี้นี้เป็นเวลายาวนาน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของประติษฐกรรมดังกล่าวนี้จึงจำเป็นต้องสืบหาร่องรอยของการเกิดขึ้นของวันสำคัญแห่งชาติเพื่อที่จะเข้าใจหน้าที่และความคิดเบื้องหลังพร้อมทั้งบริบทที่ส่งผลให้วันสำคัญแห่งชาติเกิดขึ้น โดยบทความนี้ได้เลือกศึกษาในช่วงเวลาหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของช่วงเวลาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างสังคมของสยามเป็นอย่างมาก อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับพื้นฐานของกิจกรรมต่าง ๆ ภายในรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องความคิดเกี่ยวกับ “วัน” ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสธารดังกล่าวนี้ด้วย

อย่างไรก็ดีต้องทำความเข้าใจก่อนว่า “วันสำคัญแห่งชาติ” คือศัพท์ใหญ่ที่ครอบคลุมไปถึงวันหยุดราชการและวันสำคัญ ดังนั้นทั้งวันหยุดราชการและวันสำคัญจึงเป็นองค์ประกอบของสิ่งที่เรียกว่าวันสำคัญแห่งชาติ และการกล่าวถึงวันสำคัญแห่งชาติจึงมีความหมายโดยรวมถึงวันทั้งสองลักษณะนี้ไว้ด้วยกันอีกด้วย

แม้จะมีงานวิชาการที่จะพยายามชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและนัยยะแอบแฝงที่อยู่ภายใต้วันหยุดราชการโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นชุดงานเขียนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังเช่นงานของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2547) ได้พยายามที่จะศึกษาร่องรอยของสิ่งที่เรียกว่า “วันชาติ” อันเป็นประติษฐกรรมขึ้นสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เขาได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการนิยามความหมายการต่อสู้และผลักดันให้วันที่ 24 มิถุนายนให้กลายเป็นวันชาติโดยชี้ให้เห็นร่องรอยของการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญหายของ “วันชาติ 24 มิถุนายน” เป็นต้น หรืองานของธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ (2548) และปรีดี หงษ์สดัน (2556) ที่มุ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ “วันรัฐธรรมนูญ” แม้งานเหล่านี้จะเปิดทางให้กับการศึกษาวันสำคัญแห่งชาติและแสดงให้เห็นเบื้องหลังและความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ว่าสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและการเมืองอย่างไร แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจในระบบของการเกิดขึ้นของ “วันสำคัญแห่งชาติ” ได้อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตามในบทความนี้ผู้เขียนต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” อันเป็นวันสำคัญแห่งชาติประเภทแรกของรัฐไทย เป็นกลไกที่สำคัญของการสร้างความทรงจำของ “ราษฎรไทย” ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งนับว่าเป็นจังหวะแรกของการ “การสร้างพลเมือง” ผ่าน “เวลา” ตามเงื่อนไขของปฏิทินแบบใหม่ของรัฐที่ได้ดึงพลเมืองให้เข้ามาสัมพันธ์กับ “วัน” ที่เป็นแบบแผนเดียวกันและทำการเคลื่อนย้ายพิธีกรรมที่เคยจรโลงโครงสร้างอำนาจของรัฐให้เข้ามามีบทบาทภายในวันหยุดราชการเพื่อที่จะกำหนดทิศทางของสำนึกวันนี้ในอดีตอันเป็นกระบวนการที่สำคัญของการ สร้าง “สำนึกความทรงจำบนปฏิทิน” ให้กับพลเมืองของรัฐ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของสยามเป็นอย่างมาก เนื่องจากการทำสนธิสัญญาดังกล่าวได้ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราได้ขยายตัวมากยิ่งขึ้นและส่งผลให้ระบบการคุมกำลังคนอย่างระบบไพร่และทาสก้าวมาสู่ความสัมพันธ์แบบใหม่โดยการใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง ดังเช่น การนำเงินมาจ่ายให้กับราชการแทนการเกณฑ์แรงงาน เป็นต้น ส่งผลให้ไพร่กลายเป็นแรงงานเสรีที่สามารถเดินทางได้ทั่วประเทศและสามารถปรับตัวเข้าสู่อาชีพที่หลากหลาย ขณะเดียวกันการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตอีกด้วย จากแต่เดิมที่ใช้แรงงานไพร่หรือทาสได้กลายเป็นการจ้างแรงงานเสรีที่ตอบรับกับระบบการผลิตแบบสมัยใหม่ เนื่องจากเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพมากกว่าแรงงานทาส และเริ่มหมดสมัยของการครอบครองกำลังคนไว้เพื่อแสดงบารมีเนื่องจากภาระอันหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ค่ารักษาเมื่อยามเจ็บป่วย และความเสี่ยงที่ทาสจะหลบหนีเนื่องจากโอกาสทางเศรษฐกิจที่เปิดกว้าง (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558: 372-375)

กล่าวได้ว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ได้ส่งผลให้ผู้คนเริ่มหลุดออกไปจากระบบความสัมพันธ์แบบเดิม โดยจะเด่นชัดมากยิ่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเลิกไพร่และทาส ซึ่งการที่ไพร่และทาสกลายเป็นแรงงานเสรีได้เปิดโอกาสให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถที่จะเดินทางไปได้ทั่วประเทศไม่ว่าจะเป็นการอพยพ

ไปขายแรงงานหรือบุกเบิกพื้นที่ในการทำนา ส่งผลให้ผู้คนในสังคมเกิดความจำเป็นที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนในวงกว้างมากขึ้นกว่าเดิม ดังเช่น การแต่งงานกับคนต่างถิ่นหรือการติดต่อกับคนนอกชุมชนที่หลากหลายชาติพันธุ์ และการที่ระบบการผลิตที่เป็นไปเนืองเชิงพาณิชย์มากยิ่งขึ้นก็เป็นตัวเชื่อมที่ร้อยรัดเอาผู้คนต่าง ๆ ในหลายท้องถิ่น หลายชนชั้นให้เข้ามาสัมพันธ์กันผ่านการซื้อ-ขายสินค้าอีกด้วย

ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ยังถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เข้าไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่และเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการดำเนินการปฏิรูปการปกครองเพื่อขยายอำนาจของรัฐส่วนกลางไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ทำให้รัฐส่วนกลางสามารถที่จะรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากร กล่าวคือสามารถที่จะเข้าไปควบคุม (Control) และบริการ (Service) ท้องถิ่นต่าง ๆ ผ่านระบบราชการอันเป็นต้นกำเนิดของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามในเวลาต่อมา ส่งผลให้ราษฎรจำเป็นต้องเข้ามาสัมพันธ์กับระบบราชการมากยิ่งขึ้นแทนการสัมพันธ์กับมูลนายหรือเจ้าเมืองในแบบเดิม

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการกับพื้นฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมแบบใหม่โดยเฉพาะกับเรื่อง “วัน” ที่ยังคงมีการนับวันที่แตกต่างและคลาดเคลื่อนจากกันไป ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อสัมพันธ์กันของผู้คนระหว่างท้องถิ่นทั้งในเรื่องของการนัดหมายหรือการค้ารวมไปถึงการติดต่อกับราชการ เหตุนี้จึงนำมาซึ่งพันธะที่สำคัญของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่นอกเหนือไปจากการปลดปล่อยระบบมูลนายนั่นก็คือการพยายามทำให้ “วัน” ได้มีลักษณะที่เป็นสาธารณะเพื่อตอบสนองบริการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ และเพื่อให้ผู้คนภายในรัฐได้ร่วมอยู่ในวันเดียวกัน

อย่างไรก็ตามผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้คือการที่กลไกในการควบคุมสังคมขึ้นสำคัญที่เคยจรโลงโครงสร้างอำนาจของรัฐตั้งแต่สมัยจารีตโดยอิงอยู่กับ “วัน” ตามปฏิทินแบบเก่านั้นก็คือบรรดาพิธีกรรมตามปฏิทินจันทรคติได้ประสบกับความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่จะต้องมีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ด้วย ซึ่งผลักดันให้รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามเข้ามาสู่การพยายามที่จะต้องสร้างสมดุลของทางด้านวัตถุที่เป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจกับทางด้านจิตใจที่เป็นเครื่องมือในการจรโลงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำสยามดังจะให้เห็นต่อไป

การเปลี่ยนแปลงระบบ “ปฏิทิน” กับการทำให้พลเมืองสยาม อยู่ภายใต้ “วัน” เดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นั้นส่งผลให้พลเมืองเข้าไปสัมพันธ์กับการผลิตตามระบบเศรษฐกิจแบบใหม่มากขึ้น และหลุดออกไปจากโครงสร้างความสัมพันธ์แบบระบบมูลนายโดยไปสัมพันธ์กับระบบราชการแทน แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่เป็นพื้นฐานสำคัญของกิจกรรมภายใน สังคมรัฐแบบใหม่นี้ก็คือการที่จะต้องมีพื้นฐานทางเวลาโดยเฉพาะกับ “วัน” ที่วางอยู่บนมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งไม่เพียงแต่ภายในรัฐเท่านั้นแต่รวมไปถึงในระดับสากล อีกด้วย

โดยงานศึกษาที่สัมพันธ์กับเรื่องราวดังกล่าวนี้ได้แก่งานของ Preedee Hongsaton (2015) ที่ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเวลาในช่วงการเข้าสู่การเป็น รัฐสมัยใหม่ของสยาม โดยการที่รัฐสยามได้เข้าไปสัมพันธ์กับการค้าในระบบโลกนั้น ได้ส่งผลต่อความจำเป็นที่สยามต้องการระบบการคำนวณเวลาที่แม่นยำมากขึ้นกว่าเดิม จึงนำมาซึ่งระบบการคำนวณเวลาแบบใหม่ที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4 นั่นก็คือ “นาฬิกา” และ “ปฏิทิน” แบบตะวันตกที่ทำให้เกิดการบอกเวลาที่มีความแม่นยำมากขึ้น ซึ่งจะเอื้อต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวหลังจากการทำสนธิสัญญา เบาว์ริง โดยปริดีได้ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นนำสยามได้พยายามที่จะผสมผสานสยามให้เข้ากับระเบียบเวลาของโลกดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการจัดตั้งหอนาฬิกาภูวดล ทัศนัยขึ้นในพระบรมมหาราชวังที่ได้มีการอ้างอิงอยู่บนเวลามาตรฐานกรีนิช อีกทั้งชนชั้นนำสยามก็ยังนำเอาองค์ความรู้ทางเวลาของตะวันตกมาทำการปรับปรุงระบบ การคำนวณของสยาม ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปในเรื่องของความแม่นยำของปฏิทิน พุทธศาสนา ดังเช่นการเกิดขึ้นของปฏิทินปักขคณนา เพื่อคำนวณเวลาที่แม่นยำของ ปราภฏการณ์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา ซึ่งจะมีการคำนวณปฏิทินที่อยู่บนพื้นฐานของ ชั่วโมง, นาที, และวินาที ตามระบบการคำนวณเวลาแบบตะวันตก ทำให้ระบบการ คำนวณเวลาตามแบบตะวันตกได้ช่วยเสริมความแม่นยำในการกำหนดฤกษ์ยามเพื่อ ประกอบพิธีกรรม (Preedee Hongsaton, 2015: 50-64)

อย่างไรก็ดีแม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับเวลาของตะวันตกจะขยายตัวและสัมพันธ์กับ สังคมสยามมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้วก็ตาม แต่กลับพบว่าระบบปฏิทินของสยาม

ที่ใช้อยู่อย่างเป็นทางการในช่วงเวลานั้นคือปฏิทินแบบจันทรคติ ซึ่งมีลักษณะที่ไม่เป็นสาธารณะและค่อนข้างที่จะจำกัดต่อการรับรู้ของผู้คนทั่วไป การมีระบบปฏิทินที่จำกัดต่อการรับรู้ของผู้คนในสังคมนั้นได้ส่งผลให้คนไม่ได้อยู่รวมในวันเดียวกันในความหมายที่ไม่สามารถที่จะรับรู้วันในลักษณะที่เป็นกลไกที่จะเคลื่อนผ่านไปในแต่ละปีอย่างแม่นยำอย่างเสมอกันทุกคน

หลังการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 5 ปัญหาดังกล่าวนี้ก็ได้รับการแก้ไขเนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม จึงจำเป็นต้องให้บรรดาพลเมืองได้เข้ามาอยู่ในกรอบ 24 ชั่วโมงเดียวกัน ขณะเดียวกันการวางรากฐานของระบบราชการเพื่อเป็นกลไกในการควบคุมและบริการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น พื้นฐานในเรื่องของ “วัน” กลายเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐจะต้องเข้ามาจัดการเพื่อให้วันของพลเมืองกับระบบราชการเป็นวันเดียวกัน จึงส่งผลให้รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องทำให้ “วัน” กลายเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐจะเข้าใจได้ง่าย กล่าวคือจะต้องทำให้ปฏิทินนั้นกลายเป็นสิ่งสาธารณะเพื่อที่จะวางมาตรฐานทางเวลาให้กับรัฐสมัยใหม่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการนับวันเดือนปีของสยามขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2431 ได้มีพระบรมราชโองการ ประกาศให้ใช้วันอย่างใหม่ โดยเหตุผลของการประกาศมีใจความสำคัญอยู่ 3 ประการคือ 1.ต้องให้ใกล้ชิดกับฤดูกาล 2.ให้วันในแต่ละปีคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด และ 3.ให้คนทั่วไปรับรู้ได้โดยง่าย (ราชกิจจานุเบกษา, 15 พฤษภาคม 2431: 52:451)

โดยพระบรมราชโองการดังกล่าวก็ได้มีการอธิบายอีกด้วยว่าการนับวันเดือนปีของสยามนั้นยังไม่ตรงกับเหตุอันควรใน 3 ประการนี้ เนื่องจากในประการแรก

“...วิธีนับเดือนปีที่ใช้อยู่ทุกวันนี้นับตามจันทรคติแลเอาไครยตามตำราสุริยยาตรเปนเค้า เพื่อว่าจันทรคติจะได้เข้าประกอบกับสุริยโคจรได้ แต่สุริยคติกาลตามตำรานี้ ก็มีแต่เอาไครยกับดาวฤกษ์อย่างเดียว ไม่ได้เอาไครยกับโลกย์นี้เป็นหลักอย่างสามัญสงกรานต์ซึ่งอาทิตย์ตรงศูนย์กลางโลกย์เพราะเหตุว่า สุริยโคจรโดยดาวฤกษ์รอบหนึ่งตามตำรานี้เป็นปีหนึ่งได้ 365 วัน 6 โมง 12 นาที 36 วินาที แต่สุริยโคจรเอนเหนือใต้รอบโลกย์ แลตรงศูนย์กลางโลกย์นี้ที่นับว่าเป็นสามัญสงกรานต์ข้านั้น มีมัธยมประมาณแปดปี

หนึ่ง 365 วัน 5 โมง 48 นาที 49 วินาที เหตุฉะนั้นประมาณ 60 ปี คติทั้งสองนี้จะผิดกันถึงวันหนึ่ง สามัญสงกรานต์จึงได้เลื่อนไปวัน หนึ่งฤกษ์องศาหนึ่งทุก 60 ปี ฤกษ์กาลก็เลื่อนไปตามกัน เอาคำนวณ ดูก็เห็นว่าแรกตั้งจุลศักราชนั้น เป็นวันสามัญสงกรานต์เช้า แล มีสุริยุปราคาเวลาบ่าย 3 โมง ครั้นกาลล่วงมาถึงเวลานี้ จุลศักราช 1250 ปี คิดเป็นวันสงกรานต์ เคลื่อนเข้ามาภายหลังสามัญสงกรานต์ ขาเช้าถึง 21 วัน ฤกษ์กาลก็เคลื่อนมาตามกันด้วยเหตุว่าฤกษ์นี้ย่อม เป็นตามอาทิตย์กับโลกนี้ตั้งอยู่อย่างใดก็เป็นอย่างนั้น ไม่ อาไศรยแก่ดาวฤกษ์เพราะฉะนั้นสุริยคติกาลตามสุริยาดรณี ก็ไม่สม เหตุอันควรประการที่ 1..." (ราชกิจจานุเบกษา, 15 พฤษภาคม 2431: 52:451-452)

จะเห็นได้ว่าเหตุอันควรในประการแรกที่การนับวันเดือนปีจะต้องถูกต้องใกล้เคียงกับฤกษ์กาลนั้น ตามการนับในแบบเดิมค่อนข้างที่จะคลาดเคลื่อนจากฤกษ์กาลอยู่พอสมควรโดยการคำนวณในแต่ละปีจะไม่มีความแน่นอนเสมอกัน และประการถัดมาจะเห็นได้ว่าการนับปีที่ใช้อยู่ของสยามนั้นมี "วัน" ในแต่ละปีที่ไม่เท่ากันซึ่งจะไม่ ตรงกับเหตุอันควรของประการที่สอง ดังความว่า

"...อนึ่งวิธีนับปีที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ย่อมมีประมาณเป็นสาม อย่างไม่เสมอกัน คือปีปรกติ 12 เดือนเป็น 354 วัน ปีอธิกवार 355 วัน กับปีอธิกมาส 13 เดือนเป็น 384 วัน ถ้าจะแปลกกัน อย่างเช่นนี้ปรกติ กับปีอธิกวารเท่านั้นก็จะไม่ผิดประหลาดมากนัก แต่วิธีอย่างนี้มีปีอธิกมาศยาวกว่าปีปรกติ แลปีอธิกวารถึงเดือนหนึ่ง เพราะฉะนั้นวิธีนับปีอย่างนี้ ไม่สมกับเหตุอันควร โดยประการที่ 2 ดังกล่าวมาแล้วนั้น..." (ราชกิจจานุเบกษา, 15 พฤษภาคม 2431: 52:452)

ในส่วนของประการสุดท้ายคือการที่การนับวันเดือนปีควรที่จะ "ให้คนทั้งปวง รู้ได้ง่ายทั่วไปดีกว่าอย่างอื่น ดังนี้จึงจะสมควรที่จะใช้ ในประชุมชนทั้งปวง" จะเห็น ได้ว่ารัฐได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากจำเป็นที่จะต้องทำให้วันเดือนนั้น

เป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่าย โดยความสำคัญของการกระทำสุดท้ายนี้ปัญหาของการนับวันเดือนปีจะขึ้นอยู่กับความยุ่งยากและซับซ้อน กล่าวคือ

“...วิธีนับปีเดือนที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ถ้าพ้นจากกาลประจุบันไปแล้ว จะเปนกาลอดีตก็ดี อนาคตก็ดี เปนการยากที่คนสามัญจะรู้ว่าปีใดเปน อธิกมาส อธิกวารฤปรกติ ถึงแม้ว่าผู้ที่รู้วิชาเลขดีแล้ว ก็ยังต้องคิดคำนวณค้นหาตรวจสอบจนอยู่ช้านานจึงจะารู้...คนมีความรู้เสมอกันก็อาจทำให้ต่างกันได้...วิธีนับปีอย่างนี้ที่รู้ใช้กัน อยู่ได้ก็เพียงแต่ชั่วปีหนึ่งปีหนึ่ง ซึ่งออกหมายประกาศไปเท่านั้น ครั้นล่วงปีไปแล้วก็ดี ฤปีข้างหน้าต่อไปก็ดี ถ้าไม่มีปุมจดหมายเหตุเปนที่สังเกตไว้แล้ว ก็ไม่มีผู้ใดจะบอกได้ว่าเปนวันมาแล้ว เพราะเปนการยากยุ่งเหลือที่ผู้ใดจะทรงจะจำไว้ได้ แลเปนของที่รู้ได้เฉพาะน้อยตัวคนไม่เปนสาธารณะทั่วไป เพราะเหตุฉะนั้นวิธีนับปีนี้ก็ไม่ล่สมกับเหตุอันควร โดยประการที่ 3 ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น...” (ราชกิจจานุเบกษา, 15 พฤษภาคม 2431: 52:452-454) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากเหตุผลของประกาศดังกล่าวที่แสดงให้เห็นว่าการนับปฏิทินในแบบเดิมนั้นไม่เป็นสาธารณะและมีความยุ่งยากและซับซ้อนที่ “คนมีความรู้เสมอกันก็อาจทำให้ต่างกันได้” นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการทำให้ผู้คนทั้งหลายอยู่ในวันเดียวกัน ซึ่งอาจจะทำให้การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐอาจจะประสบกับความยากลำบากได้ ขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าวิธีนับปีของสยามเป็นวิธีนับปีใช้ได้เพียงปีเดียวเท่านั้น ทำให้ต้องคอยออกประกาศในแต่ละปีอยู่ตลอดมาซึ่งนับว่าเป็นปัญหาของการจัดการความสัมพันธ์กับเวลาในสภาวะสมัยใหม่ของสยาม ดังนั้นหนัยหนึ่งของการพยายามปรับเปลี่ยนการนับวันเดือนปีให้ดำเนินไปในแต่ละรอบปีโดยที่ไม่จำเป็นต้อง “ออกหมายประกาศไปเท่านั้น” คือการที่ชนชั้นนำสยามได้มองเห็นเรื่องระบบเวลาที่ดีควรจะเป็นไปในลักษณะของ “กลไก” (mechanism) ที่ไม่ว่าเวลาจะเปลี่ยนไปหรือ “ไม่มีปุมจดหมายเหตุเปนที่สังเกตไว้แล้ว” การนับวันเดือนปีจะดำเนินไปตามกลไกของมัน ด้วยเหตุผลในหลายประการนี้ชนชั้นนำสยามจึงเลือกใช้การนับเดือนปีตามแบบ

“สุริยคติ” ซึ่งมีผลให้มีการจัดการในเรื่องของเงินภาษีอากรหรือเงินเดือนข้าราชการจะต้องอิงตามระบบการนับวันดังกล่าวนี้ด้วย

การตราพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าการนับวันเดือนปีตามปฏิทินจันทรคติก็ยังคงมีความสำคัญต่อรัฐในเรื่องของการปฏิบัติในพระราชพิธีและการหยุดการโดยระบุไว้ว่า “วันเดือนปีตามจันทรคติซึ่งเคยใช้มาในการกำหนดพระราชพิธีประจำเดือนต่าง ๆ ก็ดี แลใช้สังเกตเป็นวันพระหยุดทำการก็ดีให้คงใช้ตามเดิมนั้น” อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการเปลี่ยนแปลงวันหยุดการจากวันพระมาเป็น “วันอาทิตย์” แทน (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/53)² ซึ่งยิ่งย้าให้เห็นว่าสิ่งที่รัฐต้องการนั้นก็คือระบบการนับวันเดือนปีที่มีความแน่นอนเนื่องจากจะทำให้นำไปสู่การมีระบบการจัดการบริหารที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะกับในเรื่องของการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างข้าราชการกับพลเมือง เช่นการเสียภาษีอากรอันเป็นรายได้หลักของรัฐซึ่งจะต้องมีการส่งตามเดือนปีแบบใหม่ เช่นเดียวกันนั้นบรรดาข้าราชการก็จะได้รับการจ่ายเงินเดือนตามปฏิทินแบบใหม่นี้ด้วย จากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของปฏิทินดังกล่าวเป็นตัวย้าให้เห็นว่า “ชีวิต” ของพลเมืองกำลังเข้ามาสัมพันธ์กับเวลาแบบใหม่ และการประกาศให้ใช้วันอย่างใหม่นี้ ก็เป็นการดำเนินการที่สำคัญของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในการพยายามทำให้ “วัน” กลายเป็นสิ่งสาธารณะที่พลเมืองสามารถรับรู้ได้อย่างเสมอกัน เป็นการดึงเอาชีวิตของผู้คนภายในรัฐให้เข้ามาอยู่ภายใต้กรอบเวลาเดียวกัน

ปฏิทินสุริยคติ กับแนวคิด “สำนึกวันนี้ในอดีต”

การมี “วัน” ตามปฏิทินแบบใหม่ที่มีลักษณะเป็นกลไกที่จะดำเนินไปเรื่อย ๆ ในแต่ละปีและเป็นที่น่าแน่นอน ได้ทำให้ “วัน” ในช่องตารางของปฏิทินมีความหมายตามไปด้วย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในแต่ละปีนั้นความคลาดเคลื่อนของ “วัน”

² การเปลี่ยนวันหยุดการจากการหยุดใน “วันพระ” มาเป็น “วันอาทิตย์” ผู้เขียนได้ข้อมูลมาจากหนังสือของนายทองเจือ กลิ่นสุวรรณ ที่ได้ยื่นถึงคณะกรรมการราษฎรในปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นการเสนอให้รัฐบาลเปลี่ยนวันหยุดทำการของรัฐให้กลับมาเป็น “วันพระ” โดยให้เหตุผลว่า “...ข้าราชการที่เป็นผู้ปกครองประชาชนพลเมืองทั่วไปก็คงจะมีองค์ศีลธรรมในนิตยคติ...” อีกทั้งนายทองเจือยังอธิบายด้วยว่าตามประเพณีเดิมไทยได้ถือวันพระเป็นวันหยุด แต่รัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ดำริให้เปลี่ยนไปเป็นหยุดในวันอาทิตย์แทน โปรดดู สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร. 0201.25/53 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง นายทองเจือ กลิ่นสุวรรณ แสดงความเห็นว่าควรหยุดราชการวันพระแทนวันอาทิตย์ (พ.ศ. 2475).

แทบจะไม่มีมีความแตกต่างกันมากนัก สามารถที่จะรับรู้และเข้าใจด้วยตนเอง ดังนั้นสำนักในเรื่องของความทรงจำของ “วันนี้ในอดีต” จึงสามารถที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำและมีความสำคัญอย่างมากทั้งในระดับของตัวบุคคลไปจนถึงระดับของรัฐ โดยในระดับของรัฐกล่าวได้ว่าสำนักวันนี้ในอดีตที่เริ่มแพร่เข้ามาพร้อมกับปฏิทินแบบใหม่ได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลก่อนการประกาศให้ใช้วันอย่างใหม่เสียอีก ดังเช่นการใช้เป็นฐานในการอ้างอิงอายุของกรุงรัตนโกสินทร์ดังจะเห็นได้จากพระราชพิธี “งานสมโภชพระนคร ครบ 100 ปี” ในปี พ.ศ. 2425 ดังนี้

“...ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็นปฐมบรมราชาวงศ์ ทรงประดิษฐานกรุงรัตนโกสินทร์มหินทราวุธ ยา ณ ฟากน้ำฝั่งตะวันออกตำบลบางกอกนี้มา ได้ฝั่งหลักเมืองในวันอาทิตย์ เดือนหก ขึ้นสิบค่ำ ปีมชล จัตวาศก จุลศักราช 1144 คิดคำนวณปีตามสุริยคติกาล ถึงวันศุกร์ เดือนหก ขึ้นสี่ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช 1244 นี้ บรรจบครบรอบ 100 ปี ถ้วนบริบูรณ์...ถึงการครบ 100 ปีล่วงไปแล้วดังนี้ ควรที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งทวยราษฎร์ทั้งปวงจะเป็นที่ยินดีชื่นชมระลึกถึงพระเดชพระคุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นปฐมบรมมหาราชาริราช ซึ่งนับควรว่าเป็นบิดาผู้ให้เกิดวงศ์ตระกูลยศศักดิ์ และความสุขสืบมาจนกาลทุกวันนี้...” (ไม่ปรากฏผู้เขียน, 2502: 1-2) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดจากปฏิทินแบบสุริยคติได้เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการเป็นฐานของเวลาในการอ้างอิงพิธีกรรมของรัฐโดยเฉพาะในเรื่องของเวลาทางประวัติศาสตร์ซึ่งทำให้ความคิดเกี่ยวกับสำนักวันนี้ในอดีตมีความแม่นยำและสามารถที่จะกำหนดช่วงเวลาที่ชัดเจนได้ง่ายขึ้นและสามารถใช้ในการยืนยันช่วงอายุของรัฐในระดับสากลได้ โดยความคิดดังกล่าวนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากปฏิทินสุริยคติแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคิดทางเวลาของสยามที่สืบเนื่องมาจากช่วงต้นรัตนโกสินทร์อีกด้วย เนื่องจากการที่บรรดาชนชั้นนำสยามได้เข้าไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ส่งผลให้ชนชั้นนำสยาม

ได้มีความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้นทำให้ความคิดในเรื่องของเวลามีพื้นฐานอยู่บนความจริงตามประสบการณ์อันเป็นความคิดทางเวลาแบบก้าวหน้า ที่จะตระหนักถึงความต่อเนื่องหรือแตกต่างของเวลาและให้ความสำคัญอย่างมากกับความถูกต้องทางด้านเวลา (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2538: 47-48) ซึ่งปฏิทินสุริยคติได้เป็นกลไกที่สำคัญในการตอบสนองความคิดดังกล่าวนี้ให้มีความเป็นไปได้และชัดเจนมากยิ่งขึ้น

นอกจากการใช้ปฏิทินสุริยคติเพื่ออ้างอิงทางประวัติศาสตร์ดังเช่นช่วงอายุของกรุงรัตนโกสินทร์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ในระดับของบุคคลก็นับว่าปฏิทินแบบใหม่นี้ได้เข้ามาส่งผลอย่างสำคัญอีกด้วยนั่นก็คือแนวคิดในเรื่องของ “วันเกิด” โดยจากพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 5 เรื่อง ประเพณีทำบุญวันเกิดได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประเพณีวันเกิดของสยาม ทั้งยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่าในช่วงเวลา ก่อนที่ปฏิทินแบบสุริยคติจะกลายมาเป็นปฏิทินหลักของรัฐ ได้มีความขัดแย้งระหว่างแนวคิดของปฏิทินแบบเก่าและแบบใหม่โดยสะท้อนให้เห็นผ่านการจัดประเพณีวันเกิด โดยการอธิบายของพระองค์นั้นได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสังคมในช่วงเวลาที่พระองค์ทรงแต่งพระราชนิพนธ์ดังกล่าวแนวคิดตามปฏิทินแบบสุริยคติได้กลายเป็นเรื่องปกติของสังคมแล้ว แต่สำหรับในช่วงก่อนหน้านั้นนับว่าเป็นเรื่องที่ยังค่อนข้างใหม่สำหรับสังคมสยาม ดังนี้

“...การฉลองพระชนมพรรษาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้าดูตามจำนวนพระสงฆ์ที่สวดมนต์ และที่ทำการในท้องพระโรง อยู่ข้างเป็นการใหญ่กว่าเฉลิมพระชนมพรรษา... การที่เป็นเช่นนั้นก็เป็นด้วยแต่เดิมเมื่อแรกจะทรงทำนั้น ทรงเห็นว่าวันตามทางจันทรคตินั้นบรรจบรอบอย่างไทย ๆ นั้น เข้าใจง่ายทั่วกัน การพระราชกุศลเช่นวันประสูติ วันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 3 พระองค์ที่ล่วงแล้ว และการพระราชพิธีฉัตรมงคลก็ทำอยู่ตามจันทรคติ แต่ส่วนที่ทำการเฉลิมพระชนมพรรษานั้น เคยทรงมาแต่ก่อนตามสุริยคติ และโปรดว่าต้องกันกับทางคำนวณอย่างที่ใช้ในประเทศยุโรปด้วย ถ้าในเวลาแรกจะกำหนดการเฉลิมพระชนมพรรษาตามสุริยคติ ผู้ซึ่งทราบ

วิชาโหราอยู่ก็จะเข้าใจ ผู้ซึ่งไม่ทราบก็จะบ่นสงสัยไปต่าง ๆ เห็นเป็นเลื่อนไปเลื่อนมา เพราะนับเชื่อกางจันทรคติเสียขึ้นมาแล้ว จึงได้โปรดให้ยกการฉลองพระชนมพรรษามาฉลองในวันพระชนมายุครบรอบตามทางจันทรคติ เป็นการออกหน้าออกตา การเฉลิมพระชนมพรรษตามสุริยคติไว้ทำให้เป็นการลับ ๆ ซ่อน ๆ ไม่ต้องบอกเล่าให้รู้ได้รู้ ภายหลังเมื่อเกิดทำบุญชาติขึ้นแรก ๆ ก็ทำกันไปอย่างไทย ๆ ทางจันทรคติเมื่อทรงทราบทรงอดไม่ได้ จึงได้แนะนำให้ทำตามสุริยคติ ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินเองเนื่อง ๆ เมื่อจวนผู้ใดจะทำบุญวันเกิด เห็นเคยเข้ามากราบทูล ทรงคำนวณวันพระราชทานบ่อย ๆ เพราะการนับวันอย่างฝรั่งนั้น อยู่ข้างจะไม่มีใครทราบเหมือนทุกวันนี้ ต่อปลาย ๆ ลงมาเรื่องนับวันอย่างฝรั่งค่อยเข้าใจกันขึ้น..." (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2478: 32-34) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากคำอธิบายข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้งานทำบุญวันเกิดนั้นได้ถูกแบ่งออกเป็นสองงาน งานแรกนั้นคืองานฉลองพระชนมพรรษาซึ่งจะอิงอยู่กับปฏิทินแบบจันทรคติกับงานเฉลิมพระชนมพรรษาที่อิงอยู่กับปฏิทินแบบสุริยคติ โดยมีการจัดงานในทั้งสองลักษณะแต่ในช่วงเวลาที่การคำนวณวันเดือนแบบจันทรคติกำลังมีอิทธิพลอยู่นั้นทำให้งานแบบสุริยคติต้องจัดกันเป็นการภายใน อย่างไรก็ตามพระองค์ได้ทรงอธิบายด้วยว่าในช่วงที่ปฏิทินแบบจันทรคติยังคงมีอิทธิพลอยู่นั้นทำให้แนวคิดในเรื่องของวันเกิดไม่ได้เป็นที่สนใจภายในสังคมสยามและไม่ได้มีการจัดกันอย่างเสมอกันไปทุกปีและทุกคนอีกด้วยโดยพระองค์ได้ทรงอธิบายว่า

"...เรื่องทำบุญวันเกิดในประเทศสยามนี้ไม่เป็นแบบอย่างเหมือนเช่นเมืองจีนหรือประเทศยุโรป ดูไม่มีใครมีผู้ใดถือว่าจำจะต้องทำอย่างไรในวันเกิดของตัวเอง มักจะนิ่งเฉย ๆ ไปหรือไม่รู้สึกละเลย โดยมาก เมื่อเวลาเด็ก ๆ ที่เป็นเจ้านายบางทีก็มีสมโภช แต่สมโภชนั้น ก็ตามวันจันทรคติซึ่งนับบรรจบรอบ แต่ดูก็ทำแต่เมื่อเด็ก ๆ โตขึ้นก็ไม่ใคร่ทำ ถ้าเป็นคนไพร่ ๆ แล้วไม่ต้องทำอะไรเลย ไม่รู้สึกละเลยทั้งนั้น เพราะเหตุว่าการที่นับอายุมากขึ้นไปก็ปีหนึ่งนั้น

ไปนับเสียแต่เมื่อเดือน 5 ขึ้นค่ำ 1 หรือเถลิงศกขึ้นศักราชใหม่
ว่าเป็นอายุมากขึ้นไปอีกปีหนึ่งแล้วเป็นพื้น...” (พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2478: 4-5)

จากคำอธิบายดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าในช่วงก่อนรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวันเกิดนั้นไม่ค่อยจะได้รับความสนใจ และการนับการเปลี่ยนผ่านของอายุจะนับนับก็ต่อเมื่อเถลิงศกขึ้นศักราชใหม่ อาจสันนิษฐานได้ว่าเพราะการที่สังคมในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นได้อิงกับปฏิทินแบบจันทรคติที่มีข้อจำกัดต่อการรับรู้วันอันแม่นยำของผู้คน ดังนั้นผู้คนในช่วงเวลานั้นจึงนับเอาช่วงอายุของตนเองไปผูกติดกับเทศกาลที่สำคัญอย่างเช่นการเถลิงศกมาเป็นจุดอ้างอิงการก้าวเดินของเวลาในช่วงชีวิตของตน การที่จะรับรู้ “วันเกิด” ของตนนั้นโดยเฉพาะกับชนชั้นไพร่แล้วแทบจะเป็นไปได้ยากเนื่องจากการคำนวณเวลาที่จำเป็นจะต้องใช้ทักษะทางการคำนวณจึงทำให้เวลาส่วนบุคคลได้ไปผูกรวมกับเวลาของเทศกาล

อย่างไรก็ดีนอกจากประเด็นในเรื่องของการที่ปฏิทินในแบบเดิมของสยามไม่มีความเป็นสาธารณะอันทำให้แนวคิดเกี่ยวกับวันเกิดไม่แพร่หลายในสังคมแล้ว ยังพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนผ่านของอายุของสยามเองก็เป็นอุปสรรคต่อสำนึกวันนี้ในอดีตอย่างเช่นวันเกิดอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อรัชกาลที่ 5 จะทรงจัดงานทำบุญวันเกิดได้ถูกคัดค้านจากบรรดาคนรุ่นเก่าโดยเฉพาะกับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) โดยการคัดค้านดังกล่าวนี้ได้สะท้อนถึงความคิดเบื้องหลังเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับเวลาของชีวิตมนุษย์ระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่ของสยามด้วย ดังนี้

“...ครั้นเมื่อปีมะเมียไทยศก จึงได้ปรึกษากับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เรื่องที่จะหล่อพระชนมพรรษาตามแบบที่เคยหล่อมาแต่ก่อน...แต่สมเด็จพระยาท่านไม่เห็นด้วย ท่านว่าจะมานั่งใส่คะแนนอายุด้วยพระพุทธรูปเปลื้องเงินเปลื้องทองเปล่า ๆ แต่ก่อนท่านทรงพระชรา ท่านจึงต้องทำต่อพระชนมพรรษา นี้ยังเด็กยังหนุ่มอยู่จะต้องทำทำไม เมื่ออธิบายกันไปในเรื่องที่จะต้องตั้งถือน้ำเป็นต้น จึงได้ตกลงเป็นอันได้หล่อ ครั้นเมื่อหล่อพระแล้วก็จะต้องฉลอง และข้าพเจ้ามีความปรารถนาที่จะฉลองพระพุทธรูป

นั้น ...ในครั้งนั้นเป็นเวลาทีเเลี่ยนธรรมเนียมฝรั่งใหม่ ๆ ได้ไปเห็น
เขาคตกแต่งฟันไฟทันในการรับรองที่สิงคโปร์บ้าง ที่ปัตตาเวียบ้าง
พวกที่ไปด้วยกันและพวกที่มีความจงรักภักดี อยากจะช่วยคตกแต่ง
ในการทำบุญนั้นให้เป็นการครึกครื้นสนุกสนานเหมือนอย่างที่เคย
ไปเห็นมา...แต่สมเด็จพระยาท่านตงใจไปว่าจะทำการแซยิด
อย่างจีนหรืออย่างไทยแกมจีน ซึ่งถือกันว่าเป็นเกียรติยศใหญ่
สำหรับผู้ใหญ่ คือสูงวัยและสูงบรรดาศักดิ์ในเวลานั้น จึงเข้ามา
ห้ามไม่ให้ทำ ถ้าผู้ใดทำแล้วจะมีอายุสั้น...” (พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2478: 25-28) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากคำอธิบายดังกล่าวนี้ความคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมภายในวันเกิดนั้นแต่
เดิมได้อยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนา และเป็นไปในรูปแบบของความเชื่อในเรื่องของ
การต่ออายุดังจะเห็นได้จากธรรมเนียมการหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา
และการเฉลิมฉลองแซยิดในแบบจีน อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการเฉลิมฉลองวัน
เกิดที่เป็นไปในรูปแบบของปัจจุบันนั้นเป็นไปในรูปแบบของตะวันตก ซึ่งเห็นได้จาก
การจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 5 ที่ได้นำเอารูปแบบของการจัดงาน
มาจากประเทศอาณานิคมอันเป็นการ “เลี่ยนธรรมเนียมฝรั่งใหม่ ๆ” มาใช้ โดยรูป
แบบการจัดงานแบบนี้เป็นสิ่งใหม่มากสำหรับสังคมสยามที่ยังเคยชินอยู่กับการจัด
งานในรูปแบบของงานแซยิด โดยงานวันเกิดแบบใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดที่
สำคัญเกี่ยวกับเวลาของชีวิตที่การเปลี่ยนผ่านในแต่ละปีนั้นเป็นเรื่องที่น่ายินดี
มากกว่าการที่จะมานั่งต่ออายุ

อย่างไรก็ตามพบว่าในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ได้มีการรับรู้ถึง “วันหยุดแห่ง
ชาติ” แล้ว ซึ่งนับเป็นการรับรู้ลักษณะของการเป็น “วันสำคัญแห่งชาติ” ก่อนที่จะมี
การประกาศวันหยุดราชการอย่างเป็นทางการของรัฐสยาม โดยจะเห็นได้ดังนี้

“...ความนิยมเต็มใจในการแต่งไฟ (ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา)
ก็มีขึ้นในวันหลัง ๆ มากขึ้นทุกวัน การที่เห็นเป็นข้อขัดข้องเสีย
หายอย่างใด ก็ดูเป็นไม่มีผู้ใดพูดถึง เมื่อมีผู้ไปต่อว่าฝรั่งหรือชี้แจง
เหตุผลตามแบบอย่างจีนให้ฝรั่งฟัง ก็ไม่ถูกอารมณฝรั่งเข้าใจ ด้วย

เขาถือวันเกิดเจ้าแผ่นดินเป็นแนชัชนัลยอลิเดก็กลับเห็นดีไปด้วย...”
 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2478: 28-30) (วงเล็บ
 และขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากคำอธิบายข้างต้นนั้นได้ทำให้เห็นว่าสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับรู้ถึงลักษณะของ “วันสำคัญแห่งชาติ” เป็นที่เรียบร้อยแล้ว อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษาในแบบอย่างเดียวกันแบบ *แนชัชนัลยอลิเด* แต่ก็กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างการจัดงานตามรูปแบบดังกล่าวนี้ยังคงคาบเกี่ยวกับการเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมจากสังคมจารีตมาสู่สังคมรัฐสมัยใหม่ เนื่องจากยังมีได้มีการประกาศให้เป็นวันหยุดราชการอย่างเป็นทางการที่เป็นวันที่เคลื่อนไปบนกลไกของปฏิทินแบบใหม่แต่อย่างใด

จะเห็นได้ว่าการมาของปฏิทินแบบสุริยคติได้ทำให้แนวคิด “สำนึกวันนี้ในอดีต” ได้ขยายตัวมากยิ่งขึ้น โดยมีความสำคัญทั้งในระดับของบุคคลไปจนถึงรัฐ ซึ่งความแม่นยำในเรื่องของวันที่เคลื่อนผ่านในแต่ละปีโดยมีความคลาดเคลื่อนจากกันไม่มากนักได้สร้างความเป็นไปได้ให้กับภารกิจที่จะให้ผู้คนในสังคมรับรู้ถึงการมีอยู่ของเรื่องราววันนี้ในอดีตทั้งที่เกี่ยวกับของตนและของรัฐ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจก็คือเรื่องราวของปฏิทินจันทรคติ เนื่องจากพิธีกรรมจันทรคติที่จรรโลงโครงสร้างอำนาจของรัฐมาตั้งแต่สังคมจารีตมีสถานะเช่นไรในขณะที่ปฏิทินสุริยคติได้เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับสังคมและกลายเป็นปฏิทินหลักของรัฐ

กำเนิดวันหยุดราชการ : “พิธีกรรม” “ประโยชน์” และ “สำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทิน”

แม้ว่าสังคมสยามได้สัมพันธ์กับปฏิทินแบบสุริยคติมากขึ้นแล้วก็ตาม ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้ปฏิทินแบบใหม่ดังที่ได้กล่าวไป ซึ่งมีผลให้ชีวิตของพลเมืองจำเป็นที่จะต้องสัมพันธ์กับ “วัน” แบบใหม่ทั้งในเรื่องของการติดต่อในราชการหรือการเสียภาษีอากรต่าง ๆ เป็นต้น ขณะเดียวกันการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ได้ทำให้สำนึกของการจัดสรรเวลานั้นขยายตัวตามไปอีกด้วย ดังนั้นพิธีกรรมที่อิงอยู่กับปฏิทินจันทรคติก็เริ่มที่จะไม่สัมพันธ์กับชีวิตของพลเมือง เนื่องจากไม่สร้าง

“ประโยชน์” ตามสภาวะสังคมสมัยใหม่ที่เวลาตามวันในกรอบของปฏิทินได้มีค่าต่อการประกอบกรต่าง ๆ รวมไปถึงการพักผ่อน นับว่าช่วงเวลาดังกล่าวนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการที่จะ “จัดการ” พิธีกรรมของรัฐอย่างไรเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของรัฐและสังคม ซึ่งในที่สุดได้ก่อให้เกิดประดิษฐ์กรรมขึ้นสำคัญบนหน้าปฏิทินนั่นก็คือการเกิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” โดยนับว่าเป็นการถือกำเนิดของวันสำคัญแห่งชาติของประเทศไทยเป็นครั้งแรก

ร่องรอยของการเกิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” นั้นสามารถที่จะย้อนได้ไปในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เป็นไปในลักษณะของการเป็น “วันหยุดการ” (วันหยุดทำการในปัจจุบัน) ซึ่งจากพระราชบัญญัติให้ใช้วันอย่างใหม่ พ.ศ. 2431 ดังที่ได้นำมาอธิบายได้ชี้ให้เห็นว่าวันหยุดการของสยามนั้นได้ใช้ “วันพระ” เป็นวันหยุดการ ขณะเดียวกัน “วันหยุดการ” ดังกล่าวยังมีผลต่อทั้งในเรื่องของการประกอบกรต่าง ๆ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีของการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา โดยในปี พ.ศ. 2430 ได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ **“ประโยชน์”** จากวันหยุดเพื่อที่จะมาประกอบการ โดยกล่าวว่า

“...ด้วยข้าพเจ้าเห็นว่าหนังสือพิมพ์ของประเทศทั้งปวง เข้าออกวันอาทิตย์นั้นก็เพราะเขานิยมตามศาสนาว่าเปนวันพระ เบนเวลาหยุดการงานของคนที่มีธุระในที่นั้น ๆ เมื่อหยุดการแล้วก็จะได้อ่านหนังสือพิมพ์ เบนที่บำรุงความ...(เอกสารไม่ชัดเจน)...แลอื่น ๆ ในวันที่ไม่มีกรงาน ส่วนในประเทศสยามนี้ นิยมวันดับวันเพญ แลวันกึ่งปักข์ว่าเปนวันพระ ในกรมต่าง ๆ ที่รับราชการ บางกรมก็ได้หยุดการใน 4 วันที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเห็นสมควรจะเปลี่ยนเปนออกหนังสือฉบับนี้ ในวันพระเดือนละ 4 ครั้งทุกเดือนมิได้ขาด...” (ราชกิจจานุเบกษา, 5 พฤษภาคม 2430: 5:31-33) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากประกาศแจ้งการเปลี่ยนแปลงวันออกหนังสือราชกิจดังกล่าวนี้ได้มีการอ้างถึงวันหยุดการของข้าราชการในสยามว่าได้ใช้ “วันดับวันเพญ แลกึ่งปักข์ว่าเปนวันพระ” เป็นวันหยุดการ อย่างไรก็ตามในประกาศนั้นก็ยังเห็นได้ว่าวันหยุดการ

ยังคงไม่เป็นไปในแบบแผนเดียวกัน เนื่องจากว่า “บางกรมก็ได้หยุด” อย่างไรก็ตามก็ตีประกาศนี้ก็ได้สะท้อนให้เห็นมิติทางสังคมที่สำคัญที่ชีวิตของพลเมืองได้สัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่าเวลาทำงานและเวลาหยุดงานและที่สำคัญคือการใช้ประโยชน์จากการหยุดงานในการประกอบการต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามแม้ว่า “วันหยุดทำการ” ในนามของ “วันพระ” จะสามารถที่จะเป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในรัฐโดยใช้แนวคิดของศาสนาหรือแม้กระทั่งการเผยแพร่สารของรัฐดังจะเห็นได้จากการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา แต่ “วันหยุดการ” นั้นก็ยังไม่ใช่นำหนักที่เป็นไปในลักษณะของ “วันสำคัญแห่งชาติ” และขณะเดียวกัน “วันหยุดการ” นี้ก็ไม่ใช่ลักษณะของการเป็น *แนชชั่นแนลฮอลิเดย์* ซึ่งไม่ใช่เป็นการหยุดในวาระพิเศษของรัฐ เพียงแต่รัฐได้ใช้วาระทางศาสนามาเป็นวาระของการหยุดการเท่านั้น และที่สำคัญวันหยุดการในนามของ “วันพระ” ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการเปลี่ยนแปลงวันหยุดการของรัฐจากวันพระมาเป็นวันอาทิตย์ก็ยิ่งย้ำให้เห็นว่าปฏิทินจันทรคติเริ่มที่จะไม่สัมพันธ์กับชีวิตของพลเมืองในการสร้างประโยชน์ต่าง ๆ ได้แม้กระทั่งการพักผ่อน โดยคงเหลือไว้แค่ในระดับของพิธีกรรมเท่านั้นที่ยังคงใช้ปฏิทินดังกล่าวอยู่

การเกิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” ของรัฐไทยในลักษณะของ *แนชชั่นแนลฮอลิเดย์* นั้นเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งนับว่าเป็นการวางรากฐานของรูปแบบ “วันสำคัญแห่งชาติ” ของรัฐไทยที่จะถูกใช้ต่อมาจนถึงช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดย “วันหยุดราชการ” กล่าวได้ว่าเกิดขึ้นภายใต้สภาวะที่การใช้พิธีกรรมที่มีอยู่เดิมเริ่มที่จะกลายเป็นสิ่งที่ไม่ตอบสนองต่อการทำประโยชน์ต่าง ๆ ในสภาวะทางเวลาแบบใหม่ ดังนั้นการที่รัฐสามารถที่จะดึงเอาพลเมืองให้เข้ามาอยู่ในวันเดียวกันด้วยคุณสมบัติของปฏิทินแบบใหม่ที่สะดวกต่อการรับรู้ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไม่ได้ปล่อยให้ “สำนักวันนี่ในอดีต” ของผู้คนภายในรัฐเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง รัฐได้ทำให้ “วันหยุดราชการ” ที่จะนำมาถูกใช้จะต้องเป็นสิ่งที่ทำให้พิธีกรรมอันเป็นกลไกในการจรรโลงอำนาจของรัฐมาหลายยุคหลายสมัยสามารถที่จะคงอยู่ได้ผ่านการเข้าควบคุม “สำนักวันนี่ในอดีต” โดยที่ชนชั้นนำของรัฐสามารถที่จะแสดงบทบาทของการเป็นผู้กำหนดวิถีแห่งประวัติศาสตร์และเจ้าสำนักทางประวัติศาสตร์ได้โดยผ่านการสร้าง “สำนักความทรงจำบนหน้าปฏิทิน” และที่สำคัญกลไกดังกล่าวนี้ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้ “ประโยชน์” ของเวลา ไม่ว่าจะเป็นการพักผ่อนร่างกาย

หรือประกอบกรต่าง ๆ ภายในวันหยุดงานนั้นอีกด้วย

โดยปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงกลไกของการควบคุม/ผลิตสร้างพลเมืองจากพิธีกรรมบนปฏิทินจันทรคติมาสู่การเป็นพิธีกรรมในวันหยุดราชการบนปฏิทินแบบใหม่ เนื่องจากรัฐต้องการที่จะใช้ “วันหยุดราชการ” ในการเข้ามาสร้าง ความทรงจำร่วมกันในสังคมโดยเฉพาะกับกลุ่มข้าราชการที่เป็นกลไกสำคัญของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีการจัดตั้งอย่างเข้มแข็งและมี อยู่เป็นจำนวนมากโดยพบว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2433 ถึง พ.ศ. 2462 จำนวน ข้าราชการที่ได้รับเงินเดือนประจำเพิ่มขึ้นจากหมื่นสองพันคนเป็นแปดหมื่นคน (ผาสุก พงษ์ไพโรจิต และคริส เบเคอร์, 2546: 299) ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลง ในโครงสร้างระบบราชการที่ส่งผลให้พลเมืองที่มีความแตกต่างทางชาติวุฒิได้เข้ามาสู่ระบบราชการมากขึ้น โดยระบบราชการสมัยใหม่นี้ได้อิงอยู่กับระบบเงินเดือนก็ ทำให้บรรดาข้าราชการเหล่านี้มีชีวิตที่สัมพันธ์กับปฏิทินแบบใหม่ตามไปด้วย และ เหตุการณ์ที่น่าจะสร้างความกังวลใจให้กับรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่น้อยเกี่ยวกับ บรรดาข้าราชการก็คือการเคลื่อนไหวในปี ร.ศ. 130 ของกลุ่มข้าราชการที่ต้องการ เปลี่ยนแปลงการปกครองแต่ล้มเหลวลงเสียก่อน ซึ่งได้แสดงให้เห็นแล้วว่าภายใน ระบบราชการได้เกิดความเคลื่อนไหวที่สำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้

ขณะเดียวกันอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่น่าจะนำมาวิเคราะห์ถึงการเกิดขึ้นของ วันหยุดราชการด้วยเช่นกันคือในเรื่องของปัจจัยภายนอก โดยจากที่ได้กล่าวไปแล้ว ว่าผู้คนในสังคมสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับรู้ถึงลักษณะของ *แนชชันลิสซอลิเดย* แล้ว แต่ ขณะเดียวกัน “ระบบ” ของสิ่งที่เรียกว่า “วันหยุด” นั้นยังคงไม่เกิดขึ้น มีเพียงแค่ระบบ “วันหยุดการ” หรือแนวคิดเรื่องเวลาว่างและเวลาทำงานเท่านั้น โดยในประเด็นนี้ที่ น่าพิจารณาก็คือการรับแนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดการของ “วันหยุด” มาใช้ในรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเชื่อว่าระบบที่ถูกนำมาปรับใช้กับรัฐสยามนั้นคือระบบ จากประเทศอังกฤษ และรัชกาลที่ 6 เองก็เป็นผู้หนึ่งซึ่งน่าจะได้สัมผัสถึงระบบดัง กล่าวเป็นอย่างดี

วันหยุดของประเทศอังกฤษนั้นเราพอจะเห็นร่องรอยจากคำอธิบายของรัชกาล ที่ 5 แล้วว่ามีการใช้วันเกิดของพระเจ้าแผ่นดินเป็นวันหยุดแห่งชาติและมีการพยายาม ที่จะทำให้วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระองค์ดำเนินไปในรูปแบบดังกล่าวนั้นด้วย

โดย Doug Pyper (2015) ได้อธิบายถึงลักษณะของวันหยุดในประเทศอังกฤษไว้ว่ามีอยู่สองลักษณะ โดยลักษณะแรกได้แก่ **“วันหยุดธนาคาร” (Bank Holidays)** ที่มีการประกาศมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1871 กับลักษณะต่อมาคือ **“วันหยุดสาธารณะ” (Public Holiday)** โดยในทางปฏิบัติวันหยุดทั้งสองลักษณะไม่มีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามในทางวิชาการนั้นมีข้อแตกต่างในลักษณะของวันหยุดทั้งสองนี้ก็คือวันหยุดธนาคารจะเป็นวันหยุดที่มาจากการบัญญัติหรือเป็นระเบียบกฎที่ออกมาบังคับใช้ ส่วนวันหยุดสาธารณะจะเป็นวันหยุดที่เป็นระเบียบประเพณี (Doug Pyper, 2015 : 3) สำหรับวันหยุดสาธารณะที่เป็นระเบียบประเพณีนั้นจะเป็นวันหยุดที่หมายรวมประเพณีทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาหรือเทศกาลและที่เกี่ยวกับรัฐไว้ด้วยกัน ลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะเป็น *แนชชันนัลฮอลิเดย์* ดังที่สังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้สัมผัสกับประเทศอาณานิคมนั้นก็คือ **“วันวิคตอเรีย” (Victoria Day)** ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร ต่อมาหลังการสวรรคตของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแล้วนั้นวันดังกล่าวก็กลายเป็น **“วันจักรวรรดิ” (Empire Day)** และ **“วันเครือจักรภพ” (Commonwealth Day)** ตามลำดับ โดยวันดังกล่าวนี้ได้เป็นวันหยุดตามระเบียบประเพณีของจักรวรรดิอังกฤษที่รัชกาลที่ 5 ได้สัมผัสในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น

สำหรับ **“วันหยุดธนาคาร”** นั้นเกิดขึ้นเนื่องจากการออกระเบียบภายใต้ชื่อว่า **“พระราชบัญญัติวันหยุดธนาคาร พ.ศ. 2414” (Bank Holidays Act 1871)** ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์เพียง 3 ปี หรือ 22 ปีก่อนที่รัชกาลที่ 6 จะเสด็จไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ โดยเป็นไปในลักษณะที่คล้ายกับกฎหมายแรงงานที่นำเอาวันที่มีรากทางศาสนาหรือประเพณีมาบัญญัติให้เป็นวันหยุดของธนาคาร โดยมีวันหยุด 4 วันเท่านั้น ได้แก่ 1. Easter Monday 2. Whit Monday 3. First Monday in August 4. Boxing Day ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ Doug Pyper ได้อธิบายไว้ในทางปฏิบัตินั้นแทบจะไม่เห็นถึงความแตกต่างของวันหยุดในทั้งสองลักษณะเลย

อย่างไรก็ตามระบบของทั้ง **“วันหยุดธนาคาร”** และ **“วันหยุดสาธารณะ”** ของอังกฤษก็น่าจะส่งผลไม่น้อยต่อความคิดของบรรดาชนชั้นนำที่ได้ไปศึกษาต่อยังประเทศอังกฤษเฉพาะอย่างยิ่งกับรัชกาลที่ 6 ที่ได้สร้างวันหยุดราชการขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งน่าสนใจว่าเมื่อนำลักษณะและองค์ประกอบของประกาศวัน

หยุดราชการของพระองค์มาเปรียบเทียบกับระบบของอังกฤษจะเห็นถึงการเชื่อมโยงที่คล้ายกัน โดยอาจจะวิเคราะห์ได้สองอย่าง อย่างแรกคือพระองค์ทรงได้รับอิทธิพลจากระบบความคิดเรื่อง “วันหยุด” มาจากอังกฤษ หรืออาจจะเป็นเพราะ “วันหยุด” หรือจะกล่าวให้ถึงที่สุดคือ “วันสำคัญแห่งชาติ” เป็นประติษฐกรรมของสภาวะสมัยใหม่จึงทำให้ระบบของ “วันหยุด” เหมือนจะมีความเหมือนและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

ประกาศวันหยุดราชการฉบับแรกของรัฐไทยได้ถูกประกาศขึ้นในปี พ.ศ. 2456 (หลังเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 เพียงไม่กี่ปี) ในนามว่าพระบรมราชโองการ **ประกาศกำหนดวันหยุดราชการนักขัตฤกษ์ ประจำปี (พระพุทธศักราช 2456)** จากชื่อนั้นจะเห็นได้ว่าได้สะท้อนลักษณะของการเป็น Public Holiday ตามแบบอังกฤษ ซึ่งวันหยุดราชการนักขัตฤกษ์ก็มีรากที่มาจากความเป็นวันประเพณีมาก่อน แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าวันประเพณีที่ถูกคัดสรรให้มาเป็นวันหยุดนักขัตฤกษ์ของรัฐล้วนเป็นประเพณีที่มีความสำคัญในการจรจรโลงอำนาจของรัฐส่วนกลาง กล่าวคือเป็นประเพณีที่เป็นพุทธศาสนาและเป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญกับหัวใจของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นก็คือสถาบันพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันการประกาศวันหยุดดังกล่าวก็มีกลิ่นอายของการเป็น Bank Holiday ในฐานะของการใช้ประโยชน์ของวันหยุดในเรื่องของการพักผ่อนและปฏิบัติตามประเพณีนิยม³ มาเป็นกรอบในการสร้างระบบวันหยุดราชการของรัฐไทยที่ตั้งอยู่บนฐานของการใช้ประโยชน์ของระบบเวลาและการสร้างสำนึกความทรงจำจากหน้าปฏิทินของรัฐ ดังนี้

“...ข้าราชการที่ได้รับราชการอยู่ทุกวันนี้ สมควรจะได้มีเวลาพักผ่อนร่างกายบ้าง แลตามนักขัตฤกษ์ที่ได้หยุดการก็มีใช้วันที่จะหยุดพัก แลการที่เคยหยุดกันมากก็แตกต่างไปตามหมู่ตามกระทรวง หาเป็นการสมควรไม่ จึงควรให้เป็นระเบียบอันเดียวกัน คือการหยุดนั้นมี 3 อย่าง สำหรับได้ผ่อนพักร่างกายบ้างอย่างหนึ่ง

³อย่างไรก็ตามในส่วนของ “วันหยุดธนาคาร” ของรัฐไทยนั้นมิใช่ประกาศวันหยุดธนาคารเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2481 แต่ในที่นี้ต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึง “ระบบ” ของวันหยุดธนาคารของอังกฤษ ที่น่าจะส่งผลอย่างสำคัญต่อการกำเนิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” ของรัฐไทย ที่รัชกาลที่ 6 ได้ทรงนำมาใช้สร้างสำนึกความทรงจำจากปฏิทินของพลเมืองเนื่องจากต้องใช้กำหนดการจากประกาศดังกล่าวในการติดต่อกับรัฐ ขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างพื้นที่ว่างทางเวลาเพื่อให้อาณาจักรของพระองค์ได้ใช้ประโยชน์จากเวลาที่ถูกกำหนดไว้ตามแนวทางของรัฐ

*หยุดเพื่อแสดงความเคารพต่อพระบรมราชวงศ์อย่างหนึ่ง
เพื่อเคารพต่อพระศาสนาอีกอย่างหนึ่ง ...*” (ราชกิจจานุเบกษา,
30 มีนาคม 2456: ก:533-534) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากประกาศดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าการสร้าง “วันหยุดราชการ” นั้นได้ใช้ประโยชน์ของวันหยุดอยู่ 3 ประการ โดยประการแรกคือการพักผ่อนร่างกายซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการใช้ประโยชน์จากวันหยุด และเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการทำงานในระบบสมัยใหม่ที่เวลาทำงานและวันหยุดจะต้องเป็นเวลาที่มีความแน่นอนเพื่อประสิทธิภาพในการทำงานที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าประกาศดังกล่าวนี้ก็ได้อ้างอิงให้เห็นว่าระบบวันหยุดที่เคยมีมานั้นได้แก่ “นักขัตฤกษ์ที่ได้หยุดการก็มีใช้วันที่จะหยุดพัก” สะท้อนให้เห็นถึงการมองเทศกาลที่ผ่านมาอันมีใช้วันหยุดตามแนวคิดสมัยใหม่และไม่ใช้การพักผ่อนร่างกายอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามวันหยุดราชการตามแนวคิดสมัยใหม่ของรัฐไทยก็ได้มีได้มีแค่เนื้อหาสำหรับการพักผ่อนร่างกายเท่านั้น เนื่องจากรัฐเองก็ไม่ได้ปล่อยให้ขอบเขตของเวลา 24 ชั่วโมงนั้นผ่านไปอย่างไร้ประโยชน์เพียงเพราะการหยุดพักผ่อนเท่านั้นดังจะเห็นได้จากประกาศถัดไป

ในส่วนของประการที่สองและประการที่สามเราจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของ “วันหยุดราชการ” มิได้เป็นไปเพื่อให้เกิดการหยุดงานอย่างว่างเปล่าเท่านั้น แต่ได้สะท้อนพื้นฐานสำคัญจากการใช้สอยประโยชน์อีกประการคือการสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทิน ซึ่งจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการหยุดงานจากประกาศดังกล่าวนี้ต่อมาคือเพื่อเคารพพระศาสนาและพระบรมราชวงศ์นั้นได้สะท้อนถึงการที่รัฐไม่ได้ปล่อยให้เวลา 24 ชั่วโมงเหล่านี้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์เท่านั้น และสะท้อนให้เห็นว่ารัฐไม่ได้ปล่อยให้ “สำนึกวันนี้ในอดีต” ของพลเมืองเป็นไปโดยไร้ทิศทาง เพราะการหยุดงานใน “วันหยุดราชการ” นี้จะต้องระลึกถึงอุดมการณ์สำคัญของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นก็คือพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกความทรงจำผ่านหน้าปฏิทินของรัฐ โดยวันหยุดราชการที่เคลื่อนไปในแต่ละปีจะเป็นการเน้นย้ำความทรงจำที่สำคัญ (และควรจะเป็น) ของพลเมืองในรอบปีหนึ่งนั้นว่ามีความสำคัญอย่างไรพร้อมทั้งระลึกถึงความทรงจำเหล่านั้นร่วมกัน

การสร้างสำนึกความทรงจำผ่าน “วันหยุดราชการ” ของรัฐเพื่อให้พลเมืองได้มีสำนึกความทรงจำร่วมกันนี้ ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญของการ “**จินตกรรมชาติ**”

ตามคำอธิบายของเบน แอนเดอร์สัน (2552) โดยเราจะเห็นได้ว่ากระบวนการดังกล่าวนี้เริ่มต้นตั้งแต่การดึงเอาพลเมืองให้เข้ามาสัมพันธ์กับปฏิทินแบบใหม่แทนปฏิทินจันทรคติที่มีความสำคัญต่อศาสนาและความเชื่อ ทำให้ผู้คนสามารถที่จะรับรู้วันได้อย่างเป็นสาธารณะซึ่งส่งผลให้ผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นได้รวมอยู่ในเวลาเดียวกัน อันเป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้คนสามารถที่จะรับรู้ถึงชุมชนที่มีลักษณะของการเป็นชุมชนร่วมเวลา และการสถาปนา “วันหยุดราชการ” ขึ้นนี้ได้เป็นการสร้างสำนึกต่อผู้คนในชุมชนร่วมเวลาให้จินตกรรมถึงสิ่งเดียวกันที่ไม่ได้มีความหมายแค่การรับรู้วันหยุดในแบบเดียวกันเท่านั้น แต่เป็นการรับรู้ถึง “ความทรงจำ” หลักของชาติร่วมกัน

โดยจะเห็นได้ว่าความทรงจำบนหน้าปฏิทินนี้ได้เต็มไปด้วยเรื่องราวของสถาบันพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาอันเป็นหัวใจหลักของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งมีความทรงจำที่ควรจะเป็นของพลเมืองสยาม โดยจากประกาศวันหยุดราชการนี้มีวันหยุดราชการทั้งหมด 7 วัน ได้แก่ 1.พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ แลนักขัตฤกษ์ (ตั้งแต่วันที่ 28 มีนาคม ถึงวันที่ 15 เมษายน) 2.วิสาขบูชา (ตั้งแต่วันที่ 7 ถึงวันที่ 9 พฤษภาคม) 3.เข้าปฐมพรรษา (ตั้งแต่วันที่ 6 ถึงวันที่ 12 กรกฎาคม) 4.ทำบุญพระบรมอัฐิพระพุทธเจ้าหลวง (วันที่ 23 ตุลาคม) 5.ทำบุญพระบรมอัฐิ แลพระราชพิธีฉัตรมงคล (ตั้งแต่วันที่ 9 ถึงวันที่ 12 พฤศจิกายน) 6.เฉลิมพระชนมพรรษา (ตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม ถึงวันที่ 3 มกราคม) 7.มาฆบูชา จาตุรงศ์สันนิบาต (วันที่ 1 มีนาคม) (ราชกิจจานุเบกษา, 30 มีนาคม 2456: ก:534) ซึ่งวันหยุดราชการเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐได้เคลื่อนย้ายพิธีกรรมสำคัญที่จรรโลงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้เข้ามาสู่วันหยุดราชการ ซึ่งจะทำให้พิธีกรรมเหล่านี้มีสถานะที่มั่นคงและดำเนินไปในแต่ละรอบปีตามกลไกปฏิทิน เพื่อผนวกสร้างความทรงจำบนหน้าปฏิทินของพลเมือง ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับชาติของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ถูกจินตกรรมขึ้นผ่านกลไกวันหยุดราชการจึงมีความหมายที่สัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนา ไม่ใช่ชาติในความหมายที่สัมพันธ์กับเชื้อชาติหรือชาติของสามัญชนแต่อย่างใด

สมดุลงระหว่าง “พิธีกรรม” และ “วันสำคัญแห่งชาติ” กับช่องว่างบนปฏิทินที่ไม่เปิดกว้าง

จากประกาศวันหยุดราชการครั้งแรกของประเทศไทยนี้ได้ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมอย่างชัดเจน โดยเห็นได้จากบรรดาวันหยุดราชการต่าง ๆ ที่ได้รับการประกาศนั้นจะมี “ราก” ของการเป็นพิธีกรรมมาก่อนไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมของพุทธศาสนาหรือสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ได้เคลื่อนย้ายตนเองมาอยู่ในวันหยุดราชการ ดังจะเห็นได้จากร่องรอยของชื่อวันหยุดราชการที่ยังคงใช้คำว่า “พระราชพิธี” รวมถึงยังมีได้มีการใช้คำว่า “วัน” นำหน้ากิจกรรมที่เป็นวันหยุดราชการในประกาศดังกล่าวนี้ด้วย ซึ่งจะแตกต่างกับในช่วงเวลาภายหลังที่วันพระราชพิธีหรือกิจกรรมเหล่านี้จะมีคำว่า “วัน” นำหน้าทั้งหมด นับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรอยต่อของการพยายามเปลี่ยนผ่านพิธีกรรมมาสู่การเป็นวันสำคัญแห่งชาติ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นด้วยว่ารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังไม่สามารถที่จะจัดสมดุลงของการใช้วันหยุดราชการในช่วงของการเปลี่ยนผ่านของพิธีกรรมได้อย่างลงตัว

น่าสังเกตอีกด้วยว่าประกาศวันหยุดราชการฉบับดังกล่าวนี้ยังคงให้ความสำคัญกับปฏิทินจันทรคติ แต่ก็เป็นการให้ความสำคัญของวันที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเท่านั้น โดยระบุว่า

“...วันพระราชพิธีซึ่งได้มีการกำหนดวันทางสุริยคติแล้ว ก็คงให้หยุดตามกำหนดนั้นทุกปี แต่วันที่เกี่ยวแก่ทางพระพุทธศาสนา เช่น วิสาขบูชา เข้าปฐมพรรษา มาฆะบูชา ตามที่ได้กำหนดมาแล้วนั้นเฉพาะพระพุทศักราช 2457 เพราะคิดวันทางจันทรคติ ต้องเอาไครยวันเพ็ญเป็นประมาณ เช่นวิสาขะ ก็นับตั้งแต่ก่อนวันเพ็ญวัน 1 ต่อไปจนครบ 3 วัน เข้าปฐมพรรษาต้องนับแต่ก่อนวันเพ็ญวัน 1 แลต่อไปครบ 7 วัน วันมาฆะบูชา หยุดแต่เฉพาะวันเพ็ญวันเดียว แล้วแต่จะตรงกันวันที่เท่าไร ในเดือนอะไรตามสุริยคติ...” (ราชกิจจานุเบกษา, 30 มีนาคม 2456: ก:535)

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมอันเกี่ยวกับพุทธศาสนาเท่านั้นที่จะต้องให้การคำนวณทางจันทรคติในการประกาศวันหยุดราชการ ซึ่งทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพิธีกรรมที่

ได้ถูกเคลื่อนย้ายมาสู่ปฏิทินแบบใหม่ส่วนใหญ่คือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามีหน้าที่ในการสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินที่น้อยกว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และการที่ความรู้สึกหรือจุดอ้างอิงของความมั่นคงของพิธีกรรมทางศาสนาอยู่ที่ปฏิทินจันทรคติ รัฐจึงยังคงให้ปฏิทินจันทรคติยังคงมีความสำคัญ อีกทั้งการที่อิทธิพลหรือความนิยมในพุทธศาสนาภายในรัฐมีความมั่นคงอยู่แล้วจึงทำให้การอ้างอิงตามปฏิทินแบบเก่ายังคงดำเนินต่อไปได้ ซึ่งรัฐได้เคลื่อนย้ายพิธีกรรมเหล่านี้ให้เข้ามาเป็นวันหยุดราชการก็เพื่อที่จะใช้พุทธศาสนาเป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์ภายในสังคมผ่านการเป็นวันหยุดราชการ แต่ในทางกลับกันพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นจุดอ้างอิงอยู่ที่การมีประวัติศาสตร์ที่ความชัดเจนในเรื่องวันเดือน ดังนั้นเพื่อให้สำนึกของ “วันนั้นในอดีต” มีความชัดเจนเพื่อที่จะสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินให้กับพลเมือง จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวันเดือนที่แน่ชัดตามปฏิทินสุริยคติเพื่อตอบรับกับมิติทางสังคมที่อิงอยู่กับปฏิทินแบบใหม่

อย่างไรก็ตามคำถามที่สำคัญที่ตามมาก็คือพิธีกรรม “อื่น ๆ” ที่พยุกรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เอาไว้นั้นมีชะตากรรมเช่นไรในสภาวะที่พิธีกรรมของวันหยุดราชการกลายเป็นพิธีกรรมหลักของรัฐ ซึ่งจะเห็นได้ว่าพิธีกรรมอื่น ๆ ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ยังคงมีการจัดกันอยู่เช่นเดิมดังเช่นพระราชพิธีตรียัมพวายพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล (เวลานั้นยังไม่เป็นวันหยุดราชการ) เป็นต้น ก็ยังคงมีการจัดกันอยู่แม้ว่าจะไม่ได้มีฐานะเป็นวันหยุดราชการก็ตาม โดยในส่วนของพิธีกรรมนอกปฏิทินวันหยุดในภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเราจะเห็นถึงกระแสดูความไม่พอใจของพลเมือง เนื่องจากพลเมืองได้มองว่าพิธีกรรมเหล่านี้ไม่ตอบสนองต่อประโยชน์ของชาติและไม่ถูกต้องตามหลักวิชาและเหตุผล (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

ขณะเดียวกันแม้ว่าจะจะมีการประกาศวันหยุดราชการมาเป็นแบบแผนของรัฐแล้ว แต่ก็พบว่ายังคงมีความแตกต่างของวันหยุดราชการในแต่ละกระทรวงด้วยเช่นกันซึ่งเป็นอำนาจของเจ้ากระทรวงหรือเสนาบดีที่จะกำหนดหรือผ่อนผันวันหยุดราชการได้ตามเหตุอันควร นับว่าสร้างความเป็นแบบแผนเดียวกันของวันหยุดราชการอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากประกาศฉบับเดียวกันนี้ที่ระบุว่า “...การหยุด

พิเศษนั้น ถ้ามีขึ้นก็แล้วแต่เสนาบดีจะกำหนดให้ควรวแก่เหตุวันหยุดตามที่กำหนดมาแล้วนี้ ถ้าแม่เป็นคราวที่จะขัดข้องแก่การ ก็ให้เจ้ากระทรวงผ่อนผันการอันนี้ได้...” (ราชกิจจานุเบกษา, 30 มีนาคม 2456: ก:535) แม้ว่าจะให้เสนาบดีกำหนดให้ควรวแก่เหตุตามวันหยุดราชการที่กำหนดมา แต่เสนาบดีก็มีอำนาจในการผ่อนผันการดังกล่าวนี้ได้หากเป็นการขัดข้อง อีกกรณีหนึ่งที่สะท้อนเรื่องของการที่วันหยุดราชการไม่เป็นไปในแบบแผนเดียวกันคือการที่กระทรวงยุติธรรมมีจำนวนวันหยุดราชการมากกว่ากระทรวงอื่น ๆ โดยมีการหยุดงานในช่วงของ “พระราชพิธีตระกูลสงกรานต์แลนักษัตรฤกษ์” เป็นเวลาถึงหนึ่งเดือน (ราชกิจจานุเบกษา, 12 เมษายน 2457: 0ก:57-58) การหยุดราชการดังกล่าวนี้ได้สะท้อนถึงปัญหาในการวางสมดุลของการใช้ประโยชน์ของวันหยุดราชการอย่างเด่นชัด เนื่องจากในตัวประกาศเองได้ให้เหตุผลว่าเพื่อการพักผ่อนร่างกายเพื่อจะทำให้ “มีกำลังปฏิบัติราชการในหน้าที่ให้ดำเนินดียิ่งขึ้น” แต่จะเห็นได้ว่าการหยุดงานดังกล่าวเป็นการหยุดงานที่เลยมาตรฐานของวันพระราชพิธีตระกูลสงกรานต์ แลนักษัตรฤกษ์ไปเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประกาศดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังไม่สามารถที่จะจัด “สมดุล” ในการใช้ประโยชน์วันหยุดราชการได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

นอกจากปัญหาในเรื่องการจัดสมดุลระหว่างวันหยุดราชการกับพิธีกรรมนอกปฏิทินวันหยุดแล้ว ปัญหาที่สำคัญของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกประการคือการที่ช่องว่างบนปฏิทินเหล่านี้ไม่เปิดกว้างเพียงพอที่จะรองรับกับสำนักความทรงจำของพลเมืองได้ โดยเฉพาะกับแนวคิดเรื่องชาติที่กำลังขยายตัวอยู่ในสังคมเวลานั้น โดยจะเห็นได้ว่าวันสำคัญแห่งชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นการเฉพาะ โดยที่พลเมืองไม่ได้ถูกรวมอยู่ในช่องว่างของปฏิทินแห่งความทรงจำเหล่านั้น (หรืออาจถูกรวมในฐานะของการเป็นผู้ที่ต่อให้มีความสำคัญกับสถาบันทั้งสองแต่เพียงเท่านั้น) ขณะเดียวกันแม้ว่าวันหยุดราชการที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปตามสำนักในเรื่องของประโยชน์ตามสภาวะสมัยใหม่ แต่ขณะเดียวกันพิธีกรรมนอกปฏิทินวันหยุดที่ยังไม่ได้ถูกละทิ้งก็กลับถูกมองว่าเป็นสิ่งงมงาย โดยเฉพาะกับกลุ่มข้าราชการที่ให้ความสำคัญกับแนวความคิดในเรื่องของ “หลักวิชา” ที่กำลังขยายตัวในสำนักของบรรดาข้าราชการ โดยรัฐเองก็พยายามที่จะลดแรงเสียดทานทางการเมืองเพื่อที่จะให้ “วันสำคัญแห่งชาติ” ที่เกิดขึ้นได้ทำหน้าที่ในการผนวกสำนักความทรงจำบนหน้าปฏิทินของพลเมืองให้ได้มากที่สุด ซึ่งจะเห็น

ได้อย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 7 ด้วยการเกิดขึ้นของประกาศวันหยุดราชการฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2468

ความวุ่นวายทางการเมืองในช่วงปลายรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ว่าจะเป็นกระแสการเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญ มีสภา เป็นต้น หลังการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 7 ได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้เพื่อที่จะคงสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์เอาไว้ ซึ่งเห็นอย่างชัดเจนจากการเกิดขึ้นของวันหยุดราชการฉบับใหม่หลังการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ โดยมีการเปลี่ยนจุดเน้นสามประการของวันหยุดราชการของรัชกาลที่ 6 จากเดิมที่เน้นว่าวันหยุดราชการนั้นหยุดเพื่อพักผ่อนร่างกาย เคารพต่อพระบรมราชวงศ์และเคารพต่อพระศาสนา มาสู่การหยุดเพื่อพักผ่อนร่างกาย และหยุดเพื่อแสดงความเคารพต่อราชการและพระศาสนาและยุบรวมทั้งสองประการสุดท้ายไว้ด้วยกัน และเปลี่ยนจากการหยุดเพื่อเคารพต่อพระบรมราชวงศ์มาสู่การเคารพต่อราชการแทน (ราชกิจจานุเบกษา, 14 กุมภาพันธ์ 2468: 0ก:336) โดยเป็นการเน้นให้ข้าราชการให้ความสำคัญกับหน้าที่ของตนเพื่อลดแรงเสียดทานทางการเมืองโดยหลีกเลี่ยงที่จะเรียกร้องให้ข้าราชการให้ความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง

อย่างไรก็ตามประกาศวันหยุดราชการฉบับดังกล่าวนี้ได้สะท้อนถึงสถานะอันไม่มั่นคงของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอย่างมาก ซึ่งสังเกตได้จากการประกาศให้ “วันจักรี” กลายเป็นวันหยุดราชการอย่างเป็นทางการของรัฐ ซึ่งวันดังกล่าวนี้ได้ให้ความสำคัญอย่างมากกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีการประกาศชื่อวันดังกล่าวว่า “วันที่ระลึกมหาจักรี” ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อที่ต่อมาระสร้างสำนึกความทรงจำบนปฏิทินให้กับพลเมืองเพื่อตอบโต้ต่อกระแสความไม่พอใจที่มีต่อรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ “อย่างแรงด่วน”

งานวิชาการจำนวนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าวันจักรีนั้นได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 แล้ว โดยเฉพาะงานของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2550) ที่แสดงให้เห็นผ่านหลักฐานจดหมายโต้ตอบระหว่างกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในสมัยนั้น กับหม่อมเจ้าธานีนิวัต รักษาการราชเลขาธิการ ในปี พ.ศ. 2463 เนื่องจากการที่เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเสนอขอทราบ “วันชาติ” ของสยาม โดยเนื้อหาภายในจดหมายนั้นได้ระบุถึงชื่อวันดังกล่าวไว้แต่เพียงว่าเป็น “วันจักรี” เท่านั้น และที่สำคัญแม้จะมีการสร้าง “วันสำคัญ” ดังกล่าวนั้น

ขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่คำถามที่สำคัญคือทำไมพระองค์ไม่ทรงกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ

โดยอาจสันนิษฐานได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นั้นเป็นระยะเริ่มแรกของการสร้าง “วันสำคัญแห่งชาติ” และรัฐเองก็ยังไม่สามารถที่จะจัดการกับสมดุลระหว่างการใช้พิธีกรรมกับวันสำคัญแห่งชาติได้อย่างลงตัว ดังนั้นจึงทำให้การเกิดขึ้นของ “วันจักรี” กลายเป็น “กิ่ง” ของการสร้างพิธีกรรมกับการสร้างวันสำคัญแห่งชาติในรูปแบบของ “วันสำคัญ” ที่มีการอ้างอยู่บนปฏิทินสุริยคติโดยจะเห็นได้ว่าตามประกาศของราชกิจจานุเบกษาในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 ก็มีได้มีการกล่าวถึงวันดังกล่าวว่าเป็น “วันจักรี” แต่ระบุว่าเป็น “การที่รฎกมหาจักรี” (ราชกิจจานุเบกษา, 16 เมษายน 2465 : ง:128) ซึ่งความเป็นไปได้ที่พระองค์ไม่ทรงกำหนดให้ “วันจักรี” หรือ “การที่รฎกมหาจักรี” กลายเป็น “วันหยุดราชการ” เพราะช่วงเวลาดังกล่าวนั้นอาจจะยังมองว่า “วันหยุดราชการ” กับ “พิธีกรรม” ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนักเนื่องจกยังมีการจัดควบคุมกันไป ซึ่งจะแตกต่างจากในช่วงเวลาต่อมาที่รัฐไทยสามารถที่จะจัดวางระบบของ “วันหยุดราชการ” ที่ค่อนข้างลงตัวมากขึ้น จึงทำให้พิธีกรรมที่สำคัญต่อรัฐจะมีสถานะของการเป็นวันหยุดราชการ แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของ “วันจักรี” คือการเกิดขึ้นของ “วันสำคัญ” เป็นครั้งแรกของประเทศไทยและเป็นวันสำคัญแห่งชาติประเภทถัดมาหลังการเกิดขึ้นของวันหยุดราชการ

อย่างไรก็ตามชื่อของ “วันจักรี” ที่ได้ถูกประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษาของรัชกาลที่ 7 ในนามของ “วันที่ระลึกมหาจักรี” ก็ได้สะท้อนความไม่มั่นคงของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เช่นเดียวกัน โดยสิ่งที่น่าพิจารณาเกี่ยวกับ “วันที่ระลึกมหาจักรี” ในที่นี้คือรูปแบบของ “ชื่อ” ของวันที่มีการระบุว่าเป็น “วันที่ระลึก” โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าวันสำคัญแห่งชาติทุกวันนี้ล้วนมีหน้าที่ของการระลึกถึงบางสิ่งที่ต้องรำลึกถึงหรือกระทำการบางอย่างในวันดังกล่าวนั้น แต่ทำไมวันสำคัญแห่งชาติบางวันจำเป็นที่จะต้องใช้คำว่า “วันที่ระลึก” นำหน้า และเมื่อได้ทำการสำรวจวันสำคัญแห่งชาติที่มีคำว่า “วันที่ระลึก” นำหน้าพบว่ามีการเกิดขึ้นจำนวนมากในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งในช่วงทศวรรษ 2480 และ 2490 โดยเมื่อมองบริบทของการเกิดขึ้นของ “วันที่ระลึก” กลับพบว่ากระบวนดังกล่าวเป็นการพยายามที่จะเน้นย้ำถึงหน้าที่ของวันสำคัญแห่งชาติเหล่านั้นเพื่อตอบรับกับสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างเร่งด่วน เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของเรื่องราวและนัยยะแอบแฝงของวันดังกล่าวใน

สำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินของผู้คนภายในรัฐ (ในประเด็นนี้จะขอยกไปอธิบายในโอกาสหน้า)

ดังนั้นการเกิดขึ้นของ “วันที่ระลึกมหาจักรี” จึงมีนัยยะที่สำคัญของการเน้นย้ำและสถาปนาความสำคัญของราชวงศ์จักรีบนหน้าปฏิทินแห่งความทรงจำของพลเมืองต่อปรากฏการณ์ความไม่มั่นคงที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์กำลังเผชิญอยู่ ณ ขณะนั้นอย่างเร่งด่วน แม้ว่าวันสำคัญแห่งชาติจะมีหน้าที่ในการรำลึกในตัวเองอยู่แล้วก็ตาม แต่การระบุให้เป็น “วันที่ระลึก” เพิ่มเติมนั้นจะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างออกไปเนื่องจากมีการระบุถึงหน้าที่ของวันเข้ามาเป็นชื่อวันจะส่งผลให้วันหยุดราชการดังกล่าวมีหน้าที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นกว่าเดิมและเนื้อหาที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้หยิบขึ้นมาเน้นย้ำนั้นก็คือเรื่องราวของราชวงศ์จักรี ซึ่งจะเห็นได้ว่าภายในประกาศวันหยุดราชการ ปี พ.ศ. 2468 ก็มีวันในลักษณะเดียวกับกับวันดังกล่าวนี้เช่นเดียวกันคือ “วันสวรรคตแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง” (23 ตุลาคม) ก็เป็นวันที่บ่งบอกอย่างชัดเจนว่ามีหน้าที่เกี่ยวกับการระลึกถึงรัชกาลที่ 5 แต่ก็ได้ใส่ชื่อ “วันที่ระลึก” ลงไป มีเพียงวันจักรีเท่านั้นที่ได้ใช้นามดังกล่าวทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องการที่จะสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินให้กับพลเมืองอย่างเร่งด่วนต่อการตอบโต้ต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลานั้น เพื่อให้สำนึกความทรงจำในรอบปีของพลเมืองนั้นมีเรื่องราวของราชวงศ์จักรีได้รวมอยู่ในนั้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหลักของวันหยุดราชการเพื่อลดแรงเสียดทานทางการเมืองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และเน้นย้ำหลักการราชการแทนสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ก็กล่าวได้ว่าปฏิทินวันสำคัญแห่งชาติของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ไม่เพียงพอต่อการผนวกเอาพลเมืองเข้ามาเพื่อสร้างสำนึกความทรงจำหลักร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเหตุผลหลัก 3 ประการคือการที่ระบบวันหยุดราชการที่ถูกสถาปนาขึ้นนั้นยังไม่มีผลลงตัว ดังจะเห็นได้ว่าแต่ละกระทรวงก็มีการหยุดที่แตกต่างกันออกไปไม่เป็นไปในแบบแผนเดียวกันเท่าที่ควร ขณะเดียวกันสำนึกในเรื่องของหลักวิชาที่อิงอยู่กับความเป็นเหตุเป็นผลตามหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่กำลังขยายตัวในหมู่ข้าราชการก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้การใช้วันสำคัญแห่งชาติของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ได้ละทิ้งพิธีกรรมที่อยู่นอกปฏิทินลงแต่อย่าง

ใดแต่ยังคงใช้ควบคู่กันไปซึ่งทำให้พลเมืองได้มองว่ารัฐทำการปกครองโดยขาดหลักวิชา ขณะเดียวกันสำนึกทางความทรงจำแบบใหม่ที่เกิดขึ้นและขยายตัวอยู่ในเวลานั้นคือแนวคิดเรื่องชาติ (ของสามัญชน) ก็ไม่ได้ถูกให้ความสำคัญในปฏิทินของรัฐ ซึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะพบว่ากระแสความไม่พอใจต่อพิธีกรรมเดิมที่อิงอยู่กับประเพณีเดิมหรือระบบวันหยุดราชการที่สืบเนื่องมาตั้งแต่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ถูกรื้อเรียนมายังรัฐบาลคณะราษฎร

บทส่งท้าย : “สู่อุดมการณ์ใหม่” พิธีกรรมและประโยชน์ของชาติ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างของสังคมสยามมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเงินตราพร้อมทั้งการขยายตัวของแรงงานเสรีที่ส่งผลให้กลุ่มคนได้เริ่มหลุดออกไปจากกลไกการควบคุมสังคมแบบไพร่กับมูลนายมาสู่ระบบราชการ โดยพื้นฐานของกิจกรรมภายในสังคมแบบนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีพื้นฐานทางเวลาที่วางอยู่บนมาตรฐานเดียวกันโดยเฉพาะเรื่อง “วัน” จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบปฏิทินของรัฐจากปฏิทินจันทรคติมาสู่ปฏิทินสุริยคติ เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งของการเปลี่ยนระบบดังกล่าวคือเพื่อให้วันตามปฏิทินนั้นมีความเป็นสาธารณะให้คนทั่วไปรับรู้ได้ง่าย เนื่องจากระบบแบบเก่านั้นค่อนข้างที่จะไม่เป็นสาธารณะและจำกัดต่อการรับรู้ของผู้คนเพราะต้องใช้ทักษะในการคำนวณพอสมควร ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงระบบปฏิทินของรัฐจึงเป็นการพยายามดึงเอาชีวิตของผู้คนภายในรัฐให้เข้ามาอยู่ภายใต้ “วัน” เดียวกันในความหมายที่ผู้คนทั่วไปสามารถที่จะรับรู้ได้ในลักษณะที่เป็นกลไกที่เคลื่อนผ่านไปในแต่ละปีอย่างแม่นยำและแน่นอนโดยที่ไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะในการคำนวณทางเลขขั้นสูง

การมี “วัน” ตามระบบปฏิทินแบบใหม่ตามปฏิทินสุริยคติได้ส่งผลให้สำนึกในเรื่องของ “วันนี้ในอดีต” ได้ขยายตัวมากยิ่งขึ้นในสังคม เพราะการมี “วัน” ตามปฏิทินที่มีลักษณะเป็นกลไกที่จะดำเนินไปในแต่ละปีเป็นที่แน่นอนและมีความคลาดเคลื่อนน้อย จึงสามารที่จะใช้วันตามปฏิทินแบบนี้มาเป็นฐานอ้างอิงช่วงเวลาอายุต่าง ๆ ได้ทั้งในเรื่องของรัฐและของตนเองอย่างแม่นยำ อย่างไรก็ตามก็ดิรัฐเองก็ไม่ได้ปล่อยให้ “สำนึกวันนี้ในอดีต” ของพลเมืองนั้นเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง แต่รัฐได้เคลื่อนย้ายพิธีกรรมที่เคยอิงอยู่กับปฏิทินแบบเก่าที่เริ่มจะไม่สัมพันธ์กับชีวิตของพลเมือง

เนื่องจากไม่สร้างประโยชน์ในสภาวะของสังคมที่ “วัน” ในกรอบของปฏิทินแบบใหม่ ได้มีความสำคัญในการที่จะใช้ในการประกอบการต่าง ๆ รวมไปถึงการพักผ่อน โดยรัฐได้ทำการเคลื่อนย้ายพิธีกรรมเหล่านี้ให้เข้ามาสู่ปฏิทินแบบใหม่ในนามของ “วันหยุดราชการ” ซึ่งถูกประกาศเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งนับว่าเป็นการเกิดขึ้นของ “วันสำคัญแห่งชาติ” ของรัฐไทยอย่างเป็นทางการครั้งแรก เพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญในการผนวกสร้าง “สำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทิน” ของพลเมืองเพื่อให้สำนึกวันนั้นในอดีตของพลเมืองภายในรัฐเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” ดังที่ได้กล่าวไปนี้ได้ถือเป็นระยะแรกเริ่มของการที่รัฐได้เข้ามาสร้างพลเมืองผ่านระบบของเวลาตามเงื่อนไขของปฏิทินแบบใหม่ จึงทำให้ระบบของวันหยุดราชการที่เกิดขึ้นนั้นยังไม่มีผลมาลงตัว โดยจะเห็นได้ว่าการหยุดที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกระทรวง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐได้ใช้ประโยชน์จากวันหยุดราชการโดยเฉพาะในเรื่องของการพักผ่อนได้อย่างไม่สมดุลงจึงปรากฏออกมาให้เห็นว่าบางกระทรวงกลับมีวันหยุดราชการมากถึง 1 เดือน ขณะเดียวกันรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ยังไม่สามารถที่จะละทิ้งพิธีกรรมนอกปฏิทินวันหยุดราชการลงไปได้และยังคงให้มีการจัดควบคุมกันไป ซึ่งทำให้ในสายตาของพลเมืองนั้นได้มองว่ารัฐได้ทำการปกครองโดยขาดหลักวิชา ดังนั้นวันหยุดราชการที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้สร้างขึ้นเพื่อผนวกสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินให้กับพลเมืองจึงไม่มีประสิทธิภาพไม่สามารถที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่ชาติอันเป็นแนวคิดที่กำลังเติบโตและขยายตัวอยู่ในสังคมขณะนั้นได้

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเราจะพบได้ว่าการยื่นข้อเสนอและเรียกร้องเกี่ยวกับ “วันหยุดราชการ” อยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า “ระบบ” การจัดการในเรื่องของวันหยุดราชการที่ดำเนินมาตั้งแต่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นยังคงค่อนข้างที่จะไม่มีมาตรฐานเป็นแบบแผนเดียวกันมากนัก โดยที่บางกระทรวงก็กลับได้หยุดมากหรือหยุดน้อยไปตามอำนาจของเจ้ากระทรวง โดยจากที่ได้กล่าวไปแล้วในเรื่องของประกาศวันหยุดราชการของกระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ. 2457 ที่สามารถให้ข้าราชการกระทรวงยุติธรรมหยุดงานในช่วงวันสงกรานต์ได้ถึงหนึ่งเดือนเต็มนั้น แม้ว่าจะต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากวันหยุดราชการเพื่อให้บรรดาข้าราชการในกระทรวงดังกล่าวได้มีเวลาพักผ่อน แต่ประกาศวันหยุดราชการดังกล่าวนี้ได้เป็นจุดสะท้อนที่สำคัญของการที่รัฐยังหาสมดุลของการใช้ “วันหยุดราชการ” ซึ่ง

เป็นระบบใหม่ที่ปรับเปลี่ยนมาจากพิธีกรรมได้อย่างไม่ลงตัว โดยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ไม่ถึง 3 เดือน ความไม่พอใจต่อระบบดังกล่าวนี้ก็ได้ถูกแสดงให้เห็นผ่านหนังสือร้องเรียนที่มีมาถึงคณะกรรมการราษฎร จากนายอู่แก้ว หนองคาย ดังนี้

“ด้วยการหยุดราชการตรุษสงกรานต์ประจำปียังเป็นการลักลั่นกันอยู่ เช่นข้าราชการกระทรวงมหาดไทยได้หยุดเพียง 4 วัน ในระหว่าง 4 วันนี้ ต้องไปฟังพระสวดมนต์เย็น 1 วัน ถือน้ำ 1 วัน คงได้หยุด 2 วัน ในระหว่างหยุดนี้บางคราวไปถูกวันอาทิตย์ก็มี ส่วนข้าราชการกระทรวงอื่นแปดต้นว่า กระทรวงยุติธรรมได้หยุดถึง 1 เดือน ในระหว่างหยุดนี้ ศาลบางจังหวัดเปิดรับฟ้องเพียง 7 หรือ 15 วันเป็นอย่างมาก เปิดวันหนึ่งอย่างมาก 1 หรือ 2 ชั่วโมงนาฬิกา แต่ไม่พิจารณาความ ฝ่ายครูนักเรียนซึ่งสังกัดกระทรวงธรรมการได้หยุดถึง 1 เดือนครึ่ง นับว่าเป็นการไม่เสมอภาคกัน พวกข้าพเจ้าขอเสนอความเห็น ว่า ควรจะให้หยุดตรุษสงกรานต์ให้เหมือนอย่างเดียวกันทุกกระทรวงทบวงการ...” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/54) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากหนังสือร้องเรียนดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นมาตรฐานของระบบ “วันหยุดราชการ” ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้ว่าจะเป็นเรื่องของการหยุดงานของ “วันสงกรานต์” แต่วันสำคัญดังกล่าวนี้ก็อยู่ในระบบของวันหยุดราชการซึ่งไม่เพียงแต่ข้าราชการกระทรวงยุติธรรมเท่านั้นที่มีวันหยุดไม่เหมือนกับกระทรวงอื่น ๆ แต่เรายังเห็นอีกด้วยว่ากระทรวงธรรมการและกระทรวงมหาดไทยก็ยังมีวันหยุดสงกรานต์ที่มีระยะเวลาแตกต่างไปอีกด้วย ขณะเดียวกันจากหนังสือดังกล่าวนี้เรายังได้เห็นอีกด้วยว่ายังมีวันหยุดราชการที่บางครั้งได้ไปหยุดตรงกับวันอาทิตย์ ซึ่งทำให้บรรดาข้าราชการก็ไม่ได้หยุดพักอย่างแท้จริงในวันดังกล่าว⁴

⁴ ในกรณีดังกล่าวนี้ในสมัยปัจจุบันจะแก้ปัญหาโดยการยกวันหยุดดังกล่าวนั้นไปวันหยุดในวันถัดไปซึ่งรู้จักกันในชื่อของ “วันหยุดชดเชย”

ในประเด็นของความไม่เห็นด้วย (ไม่พอใจ) กับระบบวันหยุดราชการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ปรากฏให้เห็นอีกอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังอีกกรณีหนึ่งซึ่งนับว่าน่าสนใจเป็นอย่างมากมิใช่เพียงแค่เรื่องระบบของวันหยุดราชการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่เป็นมาตรฐานเท่านั้นแต่สะท้อนนัยยะสำคัญที่มีต่อระบบปฏิทินแบบสุริยคติเลยทีเดียว แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการนับวันเดือนแบบใหม่ให้เป็นไปตามสุริยคติ โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญหนึ่งในนั้นคือต้องให้ถูกต้องใกล้เคียงกับฤดูกาล แต่จากหนังสือร้องเรียนอีกฉบับได้แสดงให้เห็นถึงการคลาดเคลื่อนของฤดูกาลในเรื่องของวันสงกรานต์ ที่ได้ถูกประกาศใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 7 โดยมีหนังสือจากกลุ่มเสมียน กบินทร์บุรียื่นเรื่องถึงอำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) กรรมการคณะราษฎร ดังนี้

“...วันหยุดราชการตามที่ปฏิบัติอยู่ในเวลานี้ ยังน้อยและไม่ตรงต่อฤดูกาล เช่นวันหยุดพระราชพิธีตรุษะสงกรานต์ตามที่หยุดวันที่ 31 มีนาคม 1-2-3 เมษายน นั้น หาดตรงกับวันทำบุญตามประเพณีนิยมไม่ควรเปลี่ยนให้ตรงตามเทศกาล และควรหยุดอย่างน้อย 5 วัน เพื่อข้าราชการจะได้มีโอกาสได้ทำบุญให้ทานบ้าง และในฤดูนี้เป็นฤดูร้อนควรจะให้ข้าราชการได้พักผ่อนสมองมาก ๆ สักหน่อย กระทรวงยุติธรรมเขายังหยุดถึง 1 เดือน วันออกพรรษา วันสารทไทย ล้วนแต่เป็นวันที่ประชาชนชาวไทยทำบุญให้ทาน หามวันหยุดเปิดโอกาสให้ข้าราชการได้ทำบุญบ้าง ข้าราชการแทบทุกคนล้วนแต่นับถือศาสนาพุทธและเป็นคนไทย ควรเปิดโอกาสให้ไปทำบุญในวันเหล่านี้บ้าง ถ้าจะพูดถึงข้าราชการผู้ใหญ่ ถึงแม้จะไม่มียุติราชการเลย ท่านก็ไม่วิตก เพราะท่านไปทำงานได้สาย ๆ ถ้ามีกิจธุระก็นั่งบัญชาการอยู่ที่บ้านหรือไปนั่งทำงานเสีย 1-2 ชั่วโมงก็กลับ เป็นการพักผ่อนไปในตัวแล้ว ไม่เหมือนผู้น้อยต้องไปทำงานแต่เวลา 9 น. กลับ 17-18 น. เสมอได้โปรดดำริถึงวันหยุดราชการเสียใหม่จะเหมาะสมดีมาก...” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/299) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

เนื้อหาจากหนังสือร้องเรียนฉบับดังกล่าวนี้มีการเรียกร้องในเรื่องของวันสงกรานต์เช่นเดียวกัน ซึ่งมีประเด็นของระยะเวลาของวันหยุดที่ไม่เสมอกันในแต่ละหน่วยงานเช่นเดียวกับหนังสือฉบับที่แล้ว แต่ที่สำคัญคือการที่วันหยุดนั้นไม่ตรงกับกับช่วงเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม จึงทำให้วันหยุดสงกรานต์เป็นการหยุดที่คลาดเคลื่อนไปจากเทศกาล สะท้อนให้เห็นว่าความรู้สึกถึงความแม่นยำของปฏิทินที่บ่มเพาะมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีผลอย่างมากต่อพลเมือง และการเกิดขึ้นของ “วันหยุดราชการ” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้ประโยชน์ก็ทำให้พลเมืองนั้นคาดหวังที่จะได้รับประโยชน์ได้อย่างสูงสุดจากวันหยุดนั้น ๆ ดังนั้นเมื่อ “วันหยุดราชการ” ไม่ตรงกับเทศกาลหรือไม่สามารถที่จะใช้ในการประกอบกิจอื่น ๆ หรือพักผ่อนอย่างเพียงพอก็ส่งผลให้การสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินไม่เกิดผลดีตามไปด้วย

ขณะเดียวกันในเรื่องของการที่วันสำคัญแห่งชาติของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่เป็นไปตามหลักวิชาซึ่งนอกจากการสะท้อนให้เห็นจากความไม่ลงตัวของระบบวันหยุดราชการแล้ว ยังพบอีกด้วยว่าพลเมืองได้มองพิธีกรรมต่าง ๆ ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นของเหลวไหลไม่เป็นไปตามหลักวิชาและเหตุผล แม้ว่ารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์พยายามที่จะใช้ประโยชน์จากวันสำคัญแห่งชาติในรูปแบบของวันหยุดราชการตามแนวคิดของปฏิทินแบบใหม่ก็ตาม แต่ด้วยการที่รัฐไม่สามารถจะละทิ้งพิธีกรรมที่จรรโลงอำนาจของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ ก็ได้ทำให้สังคมโดยเฉพาะกับกลุ่มข้าราชการได้มองพิธีกรรมของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าไม่เป็นไปตามหลักของเหตุผลและสิ้นเปลืองงบประมาณของชาติ ดังจะเห็นได้จากหนังสือของหลวงจรูญอักษรศักดิ์ที่ยื่นถึงประธานคณะกรรมการราษฎร ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 มีใจความที่ต้องการแสดงความเห็นเพื่อให้รัฐบาลตัดลดและล้มเลิกพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ โดยให้เหตุผลว่า

“...รัฐบาลต้องจ่ายเงินไปเพื่องานบางอย่างโดยมิได้รับประโยชน์ตอบแทนให้คุ้มค่า ทำให้รัฐบาลจนวนลงโดยไม่จำเป็น ถ้าตัดทอนงานชนิดนั้น ๆ เสียและสงวนเงินก้อนไว้ อาจเอาไปบำรุงงานทางอื่นที่ควรก้าวหน้าแต่ต้องชงักด้วยขาดเงิน เช่น การศึกษาและการสาธารณสุขจะดีกว่า ทั้งสยามจะได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่เจริญขึ้น

ด้วยวิชาการและเหตุผล จึงขอเสนอมาเพื่อให้อยู่ในคำริของ คณะกรรมการราษฎรตามความคิดชั้นเดิมเพียง 4 อย่างก่อน ถ้า ประเภทงานที่เสนอนี้อยู่ในความคำริของคณะกรรมการแล้ว ก็โปรดถือว่าเป็นความเห็นของราษฎรผู้ที่เห็นแก่ชาติ และสนับสนุน การปกครองแบบใหม่ด้วยผู้หนึ่ง ก็จะเป็นที่เบิกบานใจแก่กระผม พอแล้ว...” (สำนึกหอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/392) (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

จากเหตุผลของหลวงจรรยาอุทธรศักดิ์ที่ได้แสดงความคิดเห็นนั้นได้สะท้อนความคิดที่น่าสนใจคือเรื่องของ “วิชาการและเหตุผล” ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองแนวคิดในเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผลและแนวคิดในเรื่องของการใช้ประโยชน์ได้มีผลอย่างมากต่อความรู้สึกนึกคิดของบรรดาราษฎร และประโยชน์ที่สำคัญในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นคือประโยชน์ของชาติ ดังนั้นชาติที่จะเจริญได้จึงจะต้องอยู่บนแนวคิดของวิชาการและเหตุผล จึงทำให้พิธีกรรมที่เป็นกลไกสำคัญที่จรดใจโครงสร้างอำนาจมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงกลายเป็นความไร้เหตุผล ไม่ตรงต่อหลักวิชาการและประโยชน์ของชาติ ดังสะท้อนให้เห็นจากความคิด 4 อย่างของหลวงจรรยาอุทธรศักดิ์ที่ควรยกเลิก โดยสรุปพอสังเขป ดังนี้

1. การเลี้ยงช้างเผือก เพื่อตัดทอนค่าใช้จ่ายและประหยัดเงินในเรื่องพิธีรับช้างเผือกมีช้างเผือกเกิดขึ้นในอนาคต
2. พิธีตรียัมพวาย เพื่อตัดทอนค่าใช้จ่ายและเบี้ยหวัดของพวกพราหมณ์และงานประจำปี และรื้อเอาเสาชิงช้าออกเพื่อเป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์ของคนสำคัญ
3. โหรหลวง ควรให้คงเหลือแต่นักดาราศาสตร์เพื่อคำนวณวันเดือนปีทำปฏิทิน
4. การแรกรนาขวัญ เนื่องจากเป็นของเหลวไหล ผลเสียหายต่าง ๆ ที่ไม่ได้จะทำให้พลเมืองที่ยังไว้การศึกษาเสียขวัญ

ความคิดทั้ง 4 อย่างที่หลวงจรรยาอุทธรศักดิ์ได้แสดงต่อคณะกรรมการราษฎรนั้น จะเห็นได้ว่าตั้งอยู่บนหลักของแนวคิดเรื่องประโยชน์ของชาติเป็นอย่างมาก ซึ่งบรรดาความคิดทั้งหมดนี้จะทำให้รัฐสามารถที่จะลดทอนภาระค่าใช้จ่ายในการกระทำที่ไร้ประโยชน์ลงไปได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าพลเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นได้สังเกตเห็นว่า “วันหยุดราชการ” ที่ดำเนินมาจากรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมองว่าพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่เหลวไหลไม่ถูกต้องตามหลักวิชา

และเหตุผล แต่ปัญหาในเรื่องดังกล่าวนี้ก็ยังไม่ถูกแก้ไขในทันทีทันใด ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายนจะส่งผลต่อการยกเลิกหรือลดทอนพิธีกรรมของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ก็กล่าวได้ว่าสังคมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่ได้หลุดพ้นไปจากพิธีกรรมแต่อย่างใดแต่กลับให้ความสำคัญกับพิธีกรรมแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ของชาติดังจะเห็นได้จากข้อเสนอของหลวงจรูญศักดิ์ที่ได้เสนอให้หรือเสาชิงช้าออกเพื่อเป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญของชาติ ซึ่งแนวคิดการตั้งอนุสาวรีย์ก็เป็นที่ชัดเจนว่าพื้นที่ดังกล่าวนี้จะเป็นการรองรับต่อการประกอบพิธีกรรม

อีกแนวคิดที่สำคัญที่กำลังขยายตัวอยู่ในเวลานั้นก็คือแนวคิดในเรื่องของรัฐธรรมนูญ ก็จะได้เห็นว่ามีการสร้างพิธีกรรมเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญขึ้นและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยในช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองพิธีกรรมดังกล่าวยังไม่ได้มีการระบุให้เป็นวันหยุดราชการหรือวันสำคัญแห่งชาติแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้ว่าบางจังหวัดก็อาจจะให้มีการหยุดราชการเพื่อร่วมฉลองในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ ดังจะเห็นได้จากใบบอกของมณฑลนครศรีธรรมราช ที่มีการกำหนดให้หยุดราชการปกติในวันที่ 10, 11, 12 ธันวาคม รวม 3 วัน (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (3) สร.0201.66.1/6) หรือในปี พ.ศ. 2476 ในช่วงที่เกิดกบฏบวรเดช ก็มีการเสนอให้มีการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ 5 วัน (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (3) สร.0201.66.1/7) จากเดิมที่มีเพียง 3 วัน ทำให้เห็นได้ว่างานฉลองรัฐธรรมนูญยังคงเป็นเพียงแค่พิธีกรรมนอกปฏิทินยังไม่ได้เป็นวันสำคัญแห่งชาติที่เคลื่อนไปอย่างแน่นอนตามกลไกของปฏิทินสุริยคติแต่อย่างใด อีกทั้งการหยุดราชการตามใบบอกของมณฑลดังกล่าวนี้ก็ยังคงชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นมาตรฐานของระบบ “วันหยุดราชการ” ของรัฐไทยที่เป็นปัญหาสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกด้วย

โดยปัญหาเกี่ยวกับระบบวันหยุดราชการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชไปแล้วเพื่อจัดการปัญหาของความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของวันหยุดราชการและเพื่อให้พิธีกรรมใหม่ที่สร้างประโยชน์ให้กับชาติสามารถที่จะเคลื่อนผ่านไปในแต่ละรอบปีอย่างมั่นคงเพื่อปกคลุมอุดมการณ์ใหม่ลงบนสำนึกความทรงจำของพลเมืองด้วยเหตุผลในทางการเมือง ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ยังเป็นก้าวใหม่ของวันหยุดราชการที่จะก้าว

ขึ้นมาเป็นพิธีกรรมหลักของรัฐและสังคม การยึดกุมการกำหนดวันหยุดราชการในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะสะท้อนถึงฐานะของการเป็นผู้กำหนดการสร้างสำนึกความทรงจำและเป็นผู้ได้ประโยชน์ในการใช้สำนึกความทรงจำดังกล่าวนี้เพื่อจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในโครงสร้างของรัฐและสังคม จึงทำให้พื้นที่ของช่องว่างปฏิทินเป็นเสมือนพื้นที่สงครามในการแย่งชิงพื้นที่ทางความทรงจำอีกด้วยในเวลาต่อมา

จากที่ได้กล่าวไปนี้จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของ “วันสำคัญแห่งชาติ” ในนามของ “วันหยุดราชการ” ได้ก่อให้เกิดการสร้างสำนึกความทรงจำบนหน้าปฏิทินให้กับพลเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงของมิติทางสังคมที่ปฏิทินแบบสุริยคติได้ก้าวขึ้นมามีความสำคัญต่อชีวิตของผู้คนภายในรัฐ การกำหนดสำนึกทางความทรงจำจึงเป็นกระบวนการที่มีนัยยะสำคัญต่อการสร้างพลเมืองเพื่อใช้สำนึกทางความทรงจำดังกล่าวในการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในรัฐและสังคม แม้การสร้างพลเมืองดังกล่าวจะไม่ได้เห็นอย่างชัดเจนในระดับของกายภาพ แต่ก็กล่าวได้ว่าสำนึกทางความทรงจำนี้ก็มีความสำคัญอย่างมากต่อการเป็นพื้นฐานในการกำหนดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดหรือการกระทำต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม อย่างไรก็ตาม “วันหยุดราชการ” รวมไปถึงวันสำคัญแห่งชาติอื่น ๆ ก็เป็นผลผลิตที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมรวมไปถึงการเมือง ดังนั้นการทำความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวนี้จะเป็นกุญแจที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งในระบบความสัมพันธ์ตามแต่ละช่วงเวลานั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น การมอง “วันสำคัญแห่งชาติ” ในฐานะที่เป็นประติมากรรมของการสร้างพลเมืองจะทำให้ตระหนักได้ว่าภายใต้กรอบเวลา 24 ชั่วโมงนี้ไม่ได้ถูกใช้ไปโดยเปล่าประโยชน์เพียงแค่การพักผ่อนเท่านั้น แต่ในระดับของความรู้สึกรู้สึกนึกคิดนั้นยังคงทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อรับรู้และระลึกถึงความสำคัญที่แผ่มาในกรอบเวลาดังกล่าวนั้นด้วย ดังนั้นสำนึกวันนี้ในอดีตของเราจึงอาจไม่ใช่ของเราแต่ได้ถูกสร้างขึ้นผ่าน “วันสำคัญแห่งชาติ” ที่อยู่รอบตัวเราเพื่อสร้างความเป็นเราขึ้นมา

เอกสารอ้างอิง

การที่รภกมहाจักรี มีการถวายบังคมพระบรมรูปอดีตมหाराชาธิราชเจ้า ณ ปราสาท
พระเทพบิดร ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม. (2465,16 เมษายน).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 39 ตอนที่ ง. หน้า 128.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2478). **ประเพณีทำบุญวันเกิด.**

ม.ป.ท.: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานทำบุญ
วันเกิดพระยาราชพิริยจัย (อุไทยวรรณ อมาตยกุล)).

แจ้งความว่าด้วยราชกิจจา [แจ้งเปลี่ยนกำหนดวันออกหนังสือจากทุกวันอาทิตย์เป็น
วันพระ เดือนละ 4 ครั้งทุกเดือน และไม่กำหนดจำนวนหน้าในแต่ละแผ่น
(ตอน) เป็น 8 หน้า ตายตัวอย่างที่ผ่านมา แต่จะออกตามจำนวนที่สมควร].

(2430,5 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 4 ตอนที่ 5. หน้า 31-33.

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2548). 10 ธันวาคม วันพระราชทานรัฐธรรมนูญหรือ
วันรัฐธรรมนูญ ? ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ) **สู่ทศวรรษที่
7 ปฏิวัติ 2475/สถาปนามถก. 2477 ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่อง
พื้นที่.** (หน้า 89-113). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.

เบน แอนเดอร์สัน. (2552). **ชุมชนจิตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการ
แพร่ขยายของชาตินิยม.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์.

ประกาศ เรื่อง กำหนดวันหยุดราชการนักขัตฤกษ์ประจำปี. (2468,14 กุมภาพันธ์).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 42 ตอนที่ 0ก หน้า 336.

ปรีดี หงษ์สดัน. (2556). มอง ‘งานฉลองรัฐธรรมนูญ’ ในแง่การเมืองวัฒนธรรม

หลังการปฏิวัติ 2475. **จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์.** 16, 123-139.

ผาสุก พงษ์ไพโรจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัย
กรุงเทพฯ.** เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

พระบรมราชโองการ ประกาศ กำหนดวันหยุดราชการนักขัตฤกษ์ ประจำปี (พระพุทธ
ศักราช 2456). (2456,30 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 30 ตอนที่
ก หน้า 533-534.

พระบรมราชโองการ ประกาศ เรื่อง กำหนดวันหยุด. (2457, 12เมษายน).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 31 ตอนที่ 0ก หน้า 57-58.

พระบรมราชโองการ ประกาศ ให้ใช้วันอย่างใหม่ [ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้การนับวันเดือนปีตามสุริยคติ และสถาปนา รัตนโกสินทร ศก ขึ้น ตั้งนี้ วัน 2 เดือน 5 ขึ้น 1 ค่ำ ปีมลู ยังเป็นสัมฤทธิศก จุลศักราช 1250 ถือเป็นวันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทร ศก 108]. (2431, 15 พฤษภาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 5 ตอนที่ 52 หน้า 451.

สมโภชพระนครครบร้อยปี. (2502). พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์. (สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท้าววรคณานันท์ (ม.ร.ว. แป้ม มาลากุล)).

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2547). “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย” จาก 24 มิถุนา ถึง 5 ธันวาคม, **ฟ้าเดียวกัน**. 2(2), 70-121.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2550). กำเนิด “วันจักรี” หรือมี “วันชาติ” ในสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือไม่?, **ศิลปวัฒนธรรม**. 28(6), 94-110.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). **โครงการ การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ :**

ประวัติศาสตร์สังคมไทย, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (3) สร.0201.66.1/6 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง **รายงานเรื่องการฉลองรัฐธรรมนูญ** (31 ส.ค. 2475-19 ธ.ค. 2488).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (3) สร.0201.66.1/7 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง **กรรมาธิการพิจารณาหาทางทำให้รัฐธรรมนูญมั่นคง** (1 ก.ย.-6 ธ.ค. 2476).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/299 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง **ความเห็นของนายเสมียนควรดเก็บเงินช่วยชาติแก่ผู้น้อย เงินค่าพาหนะ เงินค่าเบี้ยเลี้ยง ควรเบิกให้พอทุกปี การดำริห์วางโครงการสอบไล่ชั้นราชบุรุษเสียใหม่ ควรหยุดวันราชการที่สำคัญให้มากขึ้นกว่าเก่า** (พ.ศ. 2475).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/392 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี
กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง **หลวงจรูญอัษฎศักดิ์
แสดงความเห็นขอให้เลิกพิธีต่าง ๆ (พ.ศ. 2475).**

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/53 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี
กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง **นายทองเจือ กลิ่นสุวรรณ
แสดงความเห็นว่าควรหยุดราชการวันพระแทนวันอาทิตย์ (พ.ศ. 2475)**
น. 2-3

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สร.0201.25/54 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี
กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง **นายอุ่แก้ว ณ หนองคาย
เห็นควรให้หยุดตรุษสงกรานต์เหมือนกันทุกกระทรวงทบวงการ
(พ.ศ. 2475).**

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2538). **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย
ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Doug Pyper. (2015). **Bank and public holidays.** Briefing paper Number
SN06170 18 December 2015 House of Commons Library.

Preedee Hongsaton. (2015). **Wela Wang: Technologies, Markets, and
Morals in Thai Leisure Culture, 1830s-1932** (Doctoral dissertation).
Canberra: Australian National University.